№ 214 ՈՒՐԲԱԹ, 28 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

1912
ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ, 28 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ № 214

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Ցայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզվով
Ցայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՄՇԱԿ

ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". TIFLIS, Rédaktion du journal „MSHAK".

Ցայտարարութիւնների համար պէտք վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К°, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 3 ՌՈՒԲԼԻ։

Հոկտեմբ. 1-ից մինչև նոյեմբ. 1-ը 85 կ.։ Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ։ ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

„ՊԱՏԱՆԻ"-ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ սրանով յայտնում է իր աշխատակիցներին, որ արդէն տպագրվում է V (VII) գիրքը և միաժամանակ խմբագրվում VI (VIII) գիրքը, որի համար նիւթեր պէտք է ուղարկել մինչև առաջիկայ հոկտեմբերի 20 ը։

Նոր հասցէն՝ Тифлисъ, Ходживанкская ул. 5, Эприкяну, կամ Tiflis (Caucase), Khodjivankskaya, № 5. Missak Eprikiantz.
(ա) 727. 1—1

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Մ. Ի. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ
Օգնական Prof. Posner-ի
Ընդունում է միզասեռական (վեներական) հիւանդներին Բերլինի իր խորհրդակցական կաբինէտի և պրօֆ. Պօզնէրի կլինիկայի մէջ։ Տալիս է նաև խորհուրդներ միւս մասնագիտութիւնների վերաբերեալ։
Հասցէն՝ D-r Muradoff Berlin. Iohannisstr. 15 (an der Friedrichstrasse). Telefon amt Norden 113—19.
(չ.ու.կ.) ա. 675. 30—8

Բեռլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
Ներքին հիւանդութիւններ՝ առանձնապէս կրծքի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի։ Բժշկութիւն նաև տուբերկուլինով, ՌԱԴԻԻ պրէպարատներով և էլեքտրականութեամբ։
Ընդունելութիւնը ամէն օր, ՆՈՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՈՒՄ, առաւօտեան ժամը 9—12-ը և երեկոյեան ժամը 5—7-ը։ Սօլօլակ, Բէհբութեան փող. № 23 (անկիւն Գանովսկայա)։ Հեռախօս 7—92.
(ա.օ.) ա. 699. 100—9

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԲԱԼԿԱՆՆԵՐՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
26 սեպտեմբերի

Կ. Պօլիս. — Թիւրքական տեղեկութիւնների համաձայն չերնոգորցիները սեպտ. 24 ին ումբակոծեցին Ղալավի բլօկհաուզը, բայց յետ մղվեցին։ Սեպտ. 25-ին չերնոգորցիները մեծ ույժերով յարձակվեցին Բէրանի վրա։ Կռիւը շարունակվում է։

Կայացաւ մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչների խորհրդակցութիւնը բարենորոգումների հարցի առիթով նախագիծ մշակելու համար։

Բէշլիդ փաշան, որ մինիստրների խորհրդից լիազօրված է Վիէննայում գտնվող Ասիմի հետ միասին ստորագրել Իտալիայի հետ նախնական հաշտութիւն կնքելու պայմանագիրը, մեկնում է սեպտ. 27-ին Ռումինիայի վրայով։

Լուրերի համաձայն սերբերը ռմբակոծել են Թիւրքերին Եավորի մօտերը, սակայն յետ են մղվել։

—

Աթէնք.—Ռուսաստանի և Աւստրո-Ունգարիայի ներկայացուցիչները բերև մեծ պետութիւնների լիազօրներ այսօր կառավարութեանը յանձնեցին դեկլարացիան։ Ռուսական դեսպանը բացի այդ բերանացի հաղորդագրութիւն արաւ։

—

Բէլգրադ.—Ռուսաստանի և Աւստրո-Ունգարիայի ներկայացուցիչները յանձնեցին դեկլարացիան կառավարութեանը։

—

Լօնդօն.—Մեծ պետութիւնների նօտային ի պատասխան սերբիական կառավարութիւնը յայտնում է, որ համարում է այն ուշացած, ուշադրութեան առնելով Թիւրքիայի զօրաժողովը և թիւրք-չերնոգորական սահմանագլխի մօտ սկսված պատերազմական գործողութիւնները։

—

Բէլգրադ. —Լրագիրները հաղորդում են, որ Սերբիան իր ուլտիմատումի մէջ լիակատար աւտօնօմիա է պահանջում Սերբիայի և Սանջակի համար։

Արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ կազմվում է այն սերբերի թիւը, որոնք Հին-Սերբիայում և Մակէդօնիայում սպանվել են 1909 թւից սկսած։ Ցիշեալ վիճակագրական թւերը յանձնվելու են մեծ պետութիւններին։

Ասում են, որ պատերազմի յայտարարութիւնը սպասվում է կիրակի օրը։

—

Կ. Պօլիս.—(Ուշացել է գինւորական գրաքննութեան պատճառով)։ Սեպտ. 24-ին մի քանի հազար ուսանող, ղեկավարվելով «Մ. և Ա.» կօմիտէտից, ներս մտան Բ. Դրան շինութեան բակը, բողոքեցին և սպառնացին մինիստրներին աղաղակելով. «Մենք վաճառված ենք Եւրոպային. բեռլինեան դաշնագրի գործադրութիւնից մենք կը կորցնենք եւրոպական նահանգները»։ Ցուցարարները փորձեցին ներս խուժել Բ. Դրան շինութիւնը։ Յետ նեղվելով ոստիկանութիւնից, նրանք բարձրացան տէրրասի վրա, կրակոտ ճառեր արտասանեցին Եւրոպայի միջամտութեան դէմ, հայհոյելով Ռուսաստանին և Ֆրանսիային, պահանջելով պատերազմ։ Զօրքերը մաքրեցին տէրրասը և յետ մղեցին ամբոխին։ Դուրս ելաւ ծովային մինիստրը և ասաց, որ սահմանադրական կառավարութիւնը կը կատարէ իր պարտականութիւնը, եթէ պատերազմը վճռվի։ Ամեն օրվայ շահումը նոր շանսեր է տալիս Թիւրքիային։ Պատերազմը երեք շաբաթից յետոյ աւելի շահաւէտ կը լինի այժմեանից, երեք ամսից յետոյ՝ եւ առաւել շահաւէտ։ Ցետ ճնշված ցուցարարները անկարող գտնվեցին ցոյցեր կազմել ռուսական և ֆրանսիական դեսպանատների առաջ։

Անկարգութիւնների առաջն առնելու համար կառավարութիւնը յայտարարեց պաշարողական դրութիւն Կ. Պօլսում։

Գրգռումը սաստկանում է օրէ-օր։ «Մ. և Ա.» կօմիտէտը պանիսլամական կրակ է բորբոքում։

Օսմանեան գործակալութիւնը հաղորդում է, որ կառավարութիւնը աւտօնօմիա չի տայ Մակէդօնիային և չի նշանակի քրիստոնեայ նահանգապետ։

Իշխանութիւններն ազատեցին չորս յունական շոգենաւ ալրանքով Օդեսայի համար։

—

Բէլգրադ.— Սկուպշչինան միաձայն ընդունեց արտակարգ գումարայատկացումները, որով բացի նախկին 14 միլիոնից պահանջվում է նոր ծախքերի համար դարձեալ 30 միլիոն։

Լրագիրները հաղորդում են, որ Թիւրքերը խախտել են չերնոգորական սահմանը պատերազմական գործողութիւնների սկզբում։

Նացիօնալիստների օրգանը գրում է. «Մենք յոյս ունենք, որ բալկանեան միացած պետութիւնները չեն յապաղի հետևելու Չերնոգորիայի օրինակին»։

Հին-Սերբիայի Նօվօգէրօլի բնակիչները ապստամբվեցին Թիւրքական իշխանութիւնների դէմ և ձեռք են ձգել Վարդի շրջակայքը։ Սպասվում է ընդհանուր ապստամբութիւն։

Բոլոր շրջանները պատերազմի յայտարարութիւնն ընդունեցին խանդավառութեամբ։ Պահանջվում է Սերբիայից անմիջապէս յայտարարել պատերազմ Սերբիայի կողմից։

—

Պարիզ.—Հավասը հաղորդում է այն նօտայի բնագիրը, որ բալկանեան պետութիւնների ներկայացուցիչներին են յանձնելու Ռուսաստանը և Աւստրիան.—«Ռուսաց և աւստրիական կառավարութիւնները հաղորդում են, նախ՝ որ մեծ պետութիւնները կտրականապէս պարսաւում են այնպիսի միջոցներ, որոնք կարող են խաղաղութիւնը խախտել. երկրորդ՝ յենվելով բեռլինեան դաշնագրի 23-րդ յօդուածի վրա, իրանց ձեռքը կառնեն բարենորոգումների իրագործումը Եւրոպական Թիւրքիայում, ըստ որում հարկաւ բարենորոգումները չեն շօշափի սուլթանի գերիշխանութիւնը և Թիւրքիայի տէրրիտօրիալ անձեռնմխելիութիւնը. երրորդ՝ եթէ բալկանեան պետութիւնների պատերազմը Թիւրքիայի հետ բռնկվել է, մեծ պետութիւնները թոյլ չեն տայ փոխել Եւրոպական Թիւրքիայի տէրրիտօրիալ status quo-ն։ Մեծ պետութիւնները հաւաքական առաջադրութիւն կանեն Բ. Դրանը համաձայն յանձնված դեկլարացիայի բովանդակութեան»։

—

Վիէննա.—Աւստրիական պատգամաւորութիւնն ընդունեց արտաքին գործերի մինիստրութեան նախահաշիւը։ Կոմս Բերխտոլդը յայտնեց, որ յոյս ունի թէ Բ. Դրան խոստացած զիջումները կը խաղաղեցնեն կաթօլիկ ազգաբնակութեան յուզմունքը։

Կրամարժը իր ճառի մէջ առաջարկեց օգտվել րոպէից և համակրանք յայտնել բալկանեան պետութիւններին։ Այժմ հարց է՝ թէ իրաւունք ունի, արդեօք, Թիւրքիան գերակշիռ դիրք պահել Եւրոպայում քրիստոնեաների վրա։ Չը պէտք է մոռանալ—մենք քրիստոնեաներ ենք և քաղաքակրթութիւնը չէ կարող ճորտութիւն ճանաչել։

Ձեկուցանող Բակէնէմը, մատնանշելով ռուս-աւստրիական բարելաւ յարաբերութիւնների վրա, յոյս յայտնեց, որ այդ յարաբերութիւնները չեն փոխվի։ Իսկ թէ մեծ պետութիւնները կարո... խափանել։

—

Մօսկվա.—Ցուցակագրվեցին հայրենիք մեկնելու 3000 կամաւոր սերբեր։

—

Օդեսա.—Ցունաց կառավարութեան թոյլտուութեամբ հիւպատոսարանը ստորագրութիւն բացեց յունաց զօրքի մէջ մտնելու ցանկացողների համար։ Մի օրում ստորագրվեցին 150 հոգի։

—

Կօրնէշտի. —Սահմանային Ունգէն կայարանը մեկնեցին շտապով Ռուսաստանից Բօլգարիա 213 սերբ օֆիցեր և գինւոր։

—

Կերչ.—Որպէսզի Թիւրքական ջրերում չը բռնվեն, 10 յունական շոգենաւ հասցնատերով չեն մեկնում. 13-ը մնացել են Ազովեան ծովում, մի քանիսն էլ դիմեցին Բուրգաս։

—

Տագանրօգ.—Ուշ գիշերին տեղեկութիւն ստանալով պատերազմի յայտարարութեան մասին, բոլոր արտահանութեան գործերը կանգ առան։ Ալրանքներով բեռնաւորված շոգենաւերը կանգնած մնացել են։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
26 սեպտեմբերի

Րէվել.—Կէսօրին անգլիական նաւատորմը մեկնեց Անգլիա։

—

Բեռլին. —Սազօնովին կայսրանում հրաժեշտ տուին արտաքին գործերի մինիստրութեան ներկայացուցիչները, նաև ռուսաց դեսպանը դեսպանատան պաշտօնեաների հետ։

Երեկ. ժամը 8-ին Վիէննա մեկնեց դեսպան Գիրսը։

—

Մուկդէն.—Մանջուրական մամուլը առաջարկում է օգտվել Ռուսաստանի ներքին խռովութիւններից և ժողովրդի հարցը լուծել զէնքով։ Թշնամութիւնը դէպի Ռուսաստանը նկատելի կերպով ուժեղացել է։

—

Նիւ-Եօրկ. — Ամերիկական զօրքերը գրաւեցին Լէօնը Նիկարագուայում, կորցնելով 4 սպանված։ Ապստամբներից ընկան 50 հոգի։

—

Տամպիկօ.—(Մէքսիկա)։ Վառօդային խանութի պայթումի ժամանակ սպանվեցին 22 մարդ։ Կարծում են, որ դեռ կան զոհեր

—

Հռոմ.—Իտալական թագաւորի կեանքի դէմ մահափորձ կատարած Ալբան դատապարտվեց 30 տարով բանտարկութեան։

—

Տօկիօ.— Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ թագադրութեան հանդէսը տեղի կունենայ 1914 թւին։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
26 սեպտեմբերի

Թէհրան. —Սալար-ուդ-Դովլէն 2000 հետիոտն ու հեծեալ մարդով եկաւ Կօրվէ։

Մուջահիդները Քեռու առաջնորդութեամբ Քիրմանշահից դիմեցին Համադան։

—

Ուրմիա. —Գիշերս 30 զինված քիւրդեր յարձակվեցին քաղաքի շուկայի վրա, սպանեցին երկու պարսիկ գինւորի և խլեցին վեց հրացան։

—

Լօնդօն.—Պատասխանելով պալատում Պարսկաստանի դրութեան մասին ուղղված հարցին, ստատս-սեկրետարի օգնական Օկլէնդ յայտնեց, որ դրութիւնը հիւսիսային Պարսկաստանում և Թէհրանում չէ փոխվել։ Հարաւի գլխաւոր ճանապարհների վրա անկարգութիւններ են տիրում։ «Մենք ստիպված ենք մի գունդ պահել Շիրազում։ Մենք 25,000 ֆունտ յատկացրինք կենտրոնական կառավարութեանը հարաւային ճանապարհները պաշտպանելու համար»։

—

Ուստր, 13 սեպտ. (Ն. տ.)

Էջմիածինէն վերջերս ժամանող անհատներ կը հաւաստեն մեզ, թէ Վեհ. Կաթողիկոսը շրջապատող յայտնի եկեղեցականներ, ինչպէս նաև սինօդի անդամներէն ոմանք խորհուրդ կուտան եղեր Հայրապետէն յարաբերութիւն չմշակել Ամերիկայի ներկայ եկեղեցական մարմիններուն հետ, երեսփ. ժողովէն սկսեալ մինչև եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնները, այն անտեղի առարկութեամբ թէ՝ անոնց ամենուն ընտրութիւնը կատարուած է քմահաճօրէն և սահմանադրութեան հիմունքին հակառակ։

Մեզ հասած տեղեկութիւնները այս մասին եթէ ստոյգ են, խորապէս կը ցաւինք Էջմիածնի մէջ տիրող այդպիսի մտայնութեան մը վրայ, որ իր մէջ ոսէ գերադրական նկատում չպարունակելէ դուրս՝ ազգ. եկեղ. շահերը վնասելու հեռանկարովը կը պարզուի մեր աչքին առջև։

Կերևի թէ՝ Էջմիածնի մէջ տիրող այս սխալ կարծիքին հետևանքն է, որ Վեհափառ Հայրապետը ցարդ նկատի չառաւ երեսփ. ժողովին ղրկած ընդարձակ տեղեկագիրը, հոգաբարձութեանց նամակները և այլն, որոնց պատշաճ պատասխան մը տալ բարձրագոյն իշխանութեանց բարոյական պարտքն էր, եթէ նոյն իսկ այդ պատասխանը բացասական ըլլար։

Ամերիկայի եկեղ. մարմինները ընտրուած են համաձայն սահմանադրութեան և ոչ թէ ապօրինի, ինչպէս եկեղեցականաց խումբ մը՝ միացած սինօդի մի քանի կղերականներու՝ ջանացած է համոզել վերին իշխանութիւնը, որ անոնց աղտոտ հոգեբանութեան խորը թափանցելու ոչ սուր միտքը և ոչ ալ տրամադրութիւնն ունեցած է։

Ահա այս է պատճառը, որ Էջմիածնի ղեկավար մարմինը փոյթ ըրած չէ երբէք նկատի առնելու Ամերիկայի պաշտօնական մարմիններուն խնդրանքները և զանոնք թողած է անհետևանք։

Էջմիածնի այս քայլը սխալ է և քննադատելի։

Ամերիկայի ներկայ երեսփ. ժողովը, որ տակաւին երկու տարի պաշտօնավարելու իրաւունք ունի ըստ տեղական սահմանադրութեան, կազմուած է հոգելոյս Իզմիրլեան կաթողիկոսի յուլիսի 24-ի (1910 թ.) և թ. 1740 կոնդակի հիման վրայ, Նախաձեռնութեամբ Ուստրի պատ. հոգաբարձութեան, որ երեսփոխաններու ընտրութեան գործին հսկած է և անոնց ընտրութեան օրինաւորութիւնը հաստատած, սոյն լիազօրութիւնը մասնաւորապէս տրուած լինելով իրեն Իզմիրլեան Վեհ. Կաթողիկոսին հոկտ. 25-ի (1910 թ.) և թիւ 2292 գրութեամբ։

1911 թ. փետր. 26-ին Ուստր գումարուած այս երեսփ. ժողովը, որուն ներկայ էին և այն հոգեւորականները, որոնք յետոյ՝ մասնաւոր շահերէ թելադրուած՝ ժողովին ապօրինութեան (?) դէմ բողոքողներ հանդիսացան կրօն. ժողով (?) անունին տակ, նոյնպէս վաւերացուց ընտրութիւնը իւրաքանչիւր երեսփոխանի և գործին մէջ պզտիկ ապօրինութիւն մը նոյնիսկ չկրցաւ տեսնել։ Ուրեմն, ո՞րկէ ծագում առաւ ապօրինութիւնը ժողովին և ինչպէս ապօրինի եղաւ։

Երեսփ. ժողովոյ կազմութիւնը Էջմիածնի մօտ ապօրինի ներկայացնող այդ հոգեւորականները՝ ինչո՞ւ չբողոքեցին և հեռացան ժողովէն, եթէ զեղծումներ տեղի ունեցած էին ընտրութեան մէջ։ Ինչո՞ւ, կը հարցնենք, մատնանիշ չըրին ապօրինութիւնները, եթէ երբէք ապօրինութիւններ կային. մի՞թէ քէօր էին, որ չտեսան, ու յետոյ միայն զգացին այդ՝ երբ իրենց շահերը վտանգուած տեսան, և մեծամասնութեան ժամու բողոքեցին, առանց ամօթի փոքր զգացումն ունենալու և առանց շիկնելու, թէ իրենք ժողովին մինչև վերջը նստած և արձանագրութիւնը ստորագրելէ յետոյ մեկնած էին։

Մայր Աթոռը ինչո՞ւ չհետաքրքրուեցաւ այս մանրամասնութիւններովը, որ իրողութիւնները պարզող անհերքելի փաստեր կը մնան ցայսօր, և անտեսել ուզեց երեսփ. ժողովի ու անկէ ընտրուած կեդր. վարչութեան գոյութիւնը, որուն հետ նախորդ տարւոյն մէջ արդէն պաշտօնական յարաբերութիւն կը մշակէր։

Ըստ պատշաճութեան՝ Մայր Աթոռը և Վեհ. Հայրապետը պէտք էր որ իրենց յարաբերութիւնը չդադրեցնէին Ամերիկայի օրինական մարմիններուն հետ, եթէ նոյն իսկ անոնց ընտրութիւնը ապօրինի եղած ... ըլլար, գէթ չթուլցնելու հեռատես քաղաքականութեան մը սիրոյն համար, որ մեծ բան կը նշանակէր։

Այսպէս վարուելով հանդերձ, Էջմիածինը կրնար շատ դիւրութեամբ մը վերընտրել տալ բոլոր ժողովներն ալ, եթէ անոնց կազմութիւնը իրեն համար թէ անգոհացուցիչ և թէ կասկածելի էր։

Վեհ. Հայրապետը շրջապատող անձերն այս ուղղութեամբ պէտք էր գործէին և ոչ թէ ներկայ արհամարհական կեցուածքը բռնէին եկեղեցական մարմիններուն հանդէպ, որ ամէն պարագայի տակ անարդարանալի է և սխալ քայլ։

Ի՞նչ պիտի ըլլար ասոր հետևանքը ապագային՝ եթէ նոյն ժէստով վերաբերէին հոստեղ մարմիններն ալ և նոյն կեցուածքը բռնէին Մայր Աթոռին հանդէպ։

Թող մտածեն...

Մաղաք Գ. Պէրպէրեան

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ԱՌԻԹՈՎ

I

Դեռ յիշողութեանս մէջ վառ է Խրիմեանի յայտնի դիմումը հայ դերասանական խմբի անդամներից մէկին, երբ վերջինս ի դիմաց ամբողջ խմբի ներկայանալով կաթողիկոսին հազիւ էր սկսել իր «կլասիք» ճառը՝ «Արծիւդ Վասպուրականի և որբասեալդ Հայրիկ» նախաբանով, երբ կաթողիկոսը ըստ իր սովորութեան ընդհատելով նրան բացականչում է. «Է, փարա կուզէք, տղայք»։

Հայկական կեանքում կաթողիկոսից սկսած մինչև վերջին անհատը միշտ խոյս է տուել հայ դերասանի հետ որևէ կապ պահպանելուց, վախենալով՝ չը լինի թէ վերջինս յարմար դէպքում փարա պահանջէ։

Դժբաղդաբար այդպէս էլ եղել է։

Փարա խնդրելու սովորութիւնը հետզհետէ հայ իրականութեան մէջ քաղաքացիական իրաւունք է ստանում ոչ թէ միայն հայ դերասանի վերաբերմամբ, այլ և հայ մտաւոր անդաստանում գործողների համար։ Եւ ամեն մէկը «այդ գործիչներից» փարա խնդրելու վրա սկսում է նայել ոչ թէ ողորմութեան, այլ անխուսափելի մի պահանջի վրա, որը հասարակութեան առաջադրելու բարոյական իրաւունք է համարում թէ հայ դերասանը, թէ վիպասանը, թէ հրապարակախօսը և այլն։ Հայ դերասանը այն թիւր հասկացողութիւնն ունի, որ հայ հասարակութիւնը պարտական է իրան ա-

մէն բանով, որ փառք խնդրելու իրաւունքը սրբագործված է դարերով։ Իսկ թէ ինչ է ինքը, ինչ պատրաստականութիւն ունի, ինչ է արածը այս կամ այն գործունէութեան ասպարէզում, այդ միեւնոյն է. Նոյն իսկ գրչակին մէկը, որ թիւրիմացութեամբ մի քանի տող է թխել, կամ թէ ինքնակոչ դերասանին մէկը, որի իսկական տեղն է բալագանը, այն համոզմունքն է գուրգուրում, որ հայ հասարակութիւնը բարոյական պարտք ունի նրան կերակրելու։ Ու այդպիսով ստեղծվում է այն տրագիքական դրութիւնը, որ արճճի ծանրութեամբ ծանրացած է հայ իրականութեան վրայ։ Եւ այսօր հայ գործիչների այդ ուղղութեամբ արտայայտած լացը, կոծը, տրտունջը մի այնպիսի դառն իրականութիւն է, որ սպառնում է խափանել առ հասարակ որեւէ հասարակական կեանք։ Ներկայացումներ չեն յաճախում, հայերէն գիրքը, լրագիրը ընդունելութիւն չէ գտնում, հայ նկարչի, քանդակագործի ստեղծագործութիւնները գետնին են մնում—ահա այն տրտունջները որ լսվում են ամեն կողմից։

Ի՞նչն է պատճառը։

Որովհետեւ մեր նպատակն է ներկայ յօդուածում միայն զբաղվել հայ դերասանով, ուստի վերլուծենք առաջադրված հարցը միայն նրա նկատմամբ։

II

Նախ եւ առաջ ինքը՝ հայ դերասանը։

Մի մարդ, որ կոչված է համաշխարհային ցաւն ու ուրախութիւնը, վիշտն ու բերկրանքը դերերի միջոցով հասարակութեան առաջ դնելու. մի մարդ, որ կոչված է մտնելու մարդկային հոգու խորքը ու նրա զգացմունքները երեւան հանելու. մի մարդ, որ յաւակնութիւն ունի մարդկային այս կամ այն տիպը՝ բացասական թէ դրական՝ իր ամբողջ էութեամբ պատկերացնելու բեմի վրա, նա պէտք է նախ եւ առաջ վերլուծելու, դիտելու, ըմբռնելու, զգալու եւ խորը թափանցելու ընդունակութիւնն ունենայ։ Ուրիշ խօսքով՝ դերասանը իր մտաւոր ու հոգեկան յատկութիւններով պէտք է եթէ ոչ բարձր, գոնէ ցածր կանգնած չը լինի աուդիտորիայից։ Այդպիսին է արդեօք հայ դերասանը։ Առանց մի բոպէ կանգ առնելու կարելի է ասել՝ ոչ։ Այդ բանին իբրեւ ապացոյց կարող է ծառայել հէնց այն հասարակ հանգամանքը, որ մենք համարեա թէ ոչ մի ինտելիգենտ դերասան կամ դերասանուհի չունենք։ Սկսած մեր ականաւոր դերասաններից ու դերասանուհիներից մինչեւ ամենավերջին ակտորը առանց որեւէ լուրջ պատրաստականութեան մարդիկ են, որոնք զարգացրել են իրանց ձիրքը տեխնիկական կողմից եւ երկար աշխատանքից յետոյ այս կամ այն դիրքն ստեղծել իրանց համար։ Անշուշտ, երբեմն այդ աշխատանքը հայ դերասանի կեանքում [illegible] է հասնում, բայց նախ՝ այդ երջանիկ բացառութիւն է լինում եւ երկրորդ՝ այդ դեռ բաւական չէ։

Հայ դերասանը ոչ թէ միայն ընդհանուր կրթութիւն, զարգացում չունի (ի հարկէ, բացառութիւնների մասին չէ խօսքս), այլ եւ զուրկ է մասնագիտական կրթութիւնից։ Նա որոշ շկօլա չէ անցել։ Նա միայն տեսել է իր նախորդներին խաղալիս եւ նրանցից ժառանգել ու իւրացրել է որոշ ձեւեր, ուրիշ ոչինչ։

Այդ է պատճառը, որ ժամանակակից շկօլան անգամ անզօր է վանելու սերնդէ սերունդ հայ դերասաններին անցնող անբնական ձեւերը՝ հառաչանքները, կրծքի տկճորի նման անբնական փքվել ու իջնելը, փահլեւանական ձեւերն ու ձեռքերի կոպիտ շարժումները եւ այլն։ Մեծ մասամբ հայ դերասանի մտաւոր հորիզոնը ողորմելի մի միջակութիւն է, անծանօթ նոյն իսկ հայկական կեանքին, հասարակական մեխանիզմին, մարդկանց ու իրերի փոխ-յարաբերութիւններին։

Մեծ մասամբ՝ հայ դերասանը աշխարհատեսութեամբ Րոստովից եւ Արմաւիրից դէնը չէ անցել։ Հոգեբանական երեւոյթների ու պատմական անցքերի վերլուծումն ու ըմբռնումը շատ անգամ վեր է նրա ույժերից, որովհետեւ նա Արտաշէս Թագաւորի քաղաքականութիւնից ու Խէչօյի հոգեբանութիւնից զատ ուրիշ աշխարհահայեացք չունի։

Եւրոպական բեմի ու աշխարհահռչակ դերասանների խաղերին ներկայ լինելու ցանկութիւնն անգամ շատ յաճախ մեռած է նրա մէջ։ Իւրաքանչիւր սկսնակ դերասանի առաջադիմութեան իդէալը Աբէլեանից ու Սիրանոյշից դէնը չէ անցնում։

Ու այդ մարդիկ կոչված են աշխարհահռչակ հանճարների, ինչպէս օրինակ՝ Շէքսպիրի, Շիլլերի, Իբսէնի, Հաուպտմանի, Մետերլինկի, Կնուտ Համսունի եւ այլոց ստեղծագործութիւնները մեր առաջ դնելու, յաւակնութիւն ունեն Օտէլլոյի, Համլէտի, Մակբետի բարդ տիպերը մեզ պատկերացնելու։

Անշուշտ մի քիչ տեխնիկայից տեղեկութիւն ունեցող, մի քիչ էլ այդ ուղղութեամբ պարապած, բայց ոչ մի լուրջ պատրաստականութիւն չունեցող մարդուց չէ էլ կարելի պահանջել գործի խոր վերլուծում, հոգեբանական ճշգրիտ վերարտադրումն։

Արշակ II-ով ոգեւորված մարդուց չէ կարելի պահանջել Նապոլէոնի բարդ տիպի ստեղծագործումը։ Եթէ մի որեւէ X իրան հայ բեմի առաջնակարգ դերասան համարելով խաղում է Արշակ II եւ իր «կլասիկ» խաղով սարսում հանդիսականներին դահլիճը դատարկելու նախ քան պիէսի վերջանալը, երեւակայեցէք այդ դերասանին մի Նապոլէոն խաղալիս։

Այստեղ ակամայից չեմ կարող չը յիշել մի բնորոշ դէպք։

Մի անգամ մի խումբ հայ երաժիշտներ, այսպէս կոչված «զուռնաչիներ», հարեան գիւղից տուն վերադառնալիս մի խումբ գայլերի յարձակմանն են ենթարկվում։ Ինքնապաշտպանութեան համար եւ ոչ մի զէնք։ Երկար այս ու այն կողմն ընկնելուց յետոյ՝ վճռում են այդ օրհասական կռւում դիմել զուռնային ու նաղարային։ Ու մի բոպէում սալերն ու ձորերն սկսում են որոտալ։ Եւ ինչ էք կարծում. նաղարայի դրնփոցից ու զուռնայի զռռոցից գայլերը՝ սարսափահար՝ անտառն են նետվում։

Իսկ այդպիսի երաժշտութիւնով ամբողջ սերունդներ են կրթվում։

Արդեօք Արշակը Նապոլէոնի դերում նոյն [illegible] վրայ։

Այդպէս, ուրեմն, հայ դերասանների անաջողութեան առաջին պայմաններից մէկը, մեր կարծիքով, նրանց անպատրաստականութիւնն է։

Սակայն իրողութիւն է եւ այն, որ այդ անպատրաստ մարդիկ իրանց բեմական գործունէութեան հէնց սկզբնական շրջանում՝ երկրորդական դերերի ձեռնամուխ չեն լինում։ Մի քանի անգամ բեմ դուրս գալը արդէն իրաւունք է տալիս նրանց առաջնակարգ դերերի ետեւից ընկնելու, իսկ առաջնակարգ դերեր կատարելով նա իրան հաշւում է արդէն ամենակատարելագործված դերասան, իսկ այդ հանգամանքը կամայ թէ ակամայ պատճառ է դառնում նրա մէջ աշխատելու տենչը մեռցնելու։

Ո՞ւմ յայտնի չէ այն իրողութիւնը, թէ որտեղ գոյութիւն ունի հայ դերասանական խմբակ, այնտեղ վերջ չունեն այն տարաձայնութիւնները, որոնք առաջ են գալիս դերերը իրար մէջ բաժանելիս։

Ամէն մէկը աշխատում է փայլել իր դերով, իսկ դրա համար պահանջվում է պատասխանատու դեր։ Եւ եթէ նրան մերժում են, նա թողնում է խմբակը եւ բաղդ է որոնում սիրողների մէջ։ Ի հարկէ պատահում է եւ հակառակը, այն է՝ երբ խմբի ականաւոր դերասանները խեղդում են ամեն մի սկսնակ ույժ։ Այդպիսի պայմաններում հազուագիւտ չեն այն դէպքերը, երբ մի տափակ դերասան որեւէ գաւառական քաղաքում խաղում է Օտելլո կամ Համլէտ։

Երէկվայ Մուկուչը այսօր Օտելլո է։ Եւ ինչ է պակասում նրան, ինչու իրան չը յորջորջել ականաւոր դերասան։ Եւ նա յորջորջում է ու յամառ կերպով պահանջում, որ իրան յարգեն, ճանաչեն իբրեւ առաջնակարգ դերասանի։ Իսկ այդ այն մոմենտն է արդէն, երբ նա իր համար յաւիտեան գերեզման է փորում։ Թափառական այդ դերասանները Օտելլոներով ու Համլէտներով այլ եւս չեն կարողանում մի կտոր հաց ճարել, մնում է ընտրել այնպիսի պիէսներ, որոնք դեռ եւս գուրգուրվում են մասսայի կողմից։ Եւ ահա արշինանոց տառերով յայտարարում են «Արշակ Բ.», «Սմբատ Ա.», «Դաւիթ-Բէկ» եւ այլն։ Այդտեղից էլ ահա սկսվում է իրան հանճար համարող հայ դերասանի կենդանի մահը։

Մասսան, ճիշդ է, սկզբում յաճախում է այդպիսի ներկայացումներին, բայց հետզհետէ իրանից անկախ կերպով սառչում է նաեւ դէպի այդ տիպի ներկայացումները, որովհետեւ նա արդէն բնազդաբար զգում է նրանց ոչնչութիւնը։ Եւ այդպիսով մի կողմից անդունդ է սահմանվում մասսայի եւ բեմի միջեւ, իսկ միւս կողմից կենդանի դիակ է դառնում հայ դերասանը, որը գուցէ ուրիշ պայմաններում հայ բեմի ականաւոր դերասաններից մէկը լինէր։

Եւ ահա այդտեղից էլ առաջ է գալիս տոմսակ տարածելու, արհեստական միջոցով թատրոն գրաւելու խնդիրը։ Այդպիսի պայմաններում իր չարքաշ կեանքը քարշ տուող դերասանը վերջ ի վերջոյ գալիս է այն սպանիչ եզրակացութեան, որ իր դժբաղդութեան պատճառը այն հասարակութիւնն է, որին նուիրել է իր թարմ ույժերը, որ նա բարոյական իրաւունք ունի ամեն ինչ, նոյն իսկ «փառք» խնդրելու։ Իսկ այդպիսով սկսվում է հայ դերասանի ողորմելի մուրացկանութիւնը։ Ու ստեղծվում է այն տրագիքական դրութիւնը, որի մէջ գտնվում է հայ դերասանը առ հասարակ։

Մ. Ղահրամանեան

Բագու

ՊԷՏՔ Է ՃԱՆԱՉԵԼ ՀԵՂԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյն ու անձուկ եսականութիւնը միշտ եղել է ղեկավարող տարր հայկական կեանքի. նա չէ ունեցել համայնական համերաշխ գործակցութիւն նոյնիսկ այնպիսի խնդիրներում, ուր ոչ մի սկզբունքային հակասութիւն չը կայ։

Այդպիսին է այժմ հրապարակի վրա դրված տպագրութեան 400-ամեակը եւ տառերի գիւտի 1500-ամեակը տօնելու առիթով յարուցված տարաձայնութիւնը Էջմիածնի Յանձնաժողովի եւ Թիֆլիսի մասնաւոր յանձնաժողովի միջեւ։

Երկու յանձնաժողովների էլ նշանակած տօնելու օրերը չեն համապատասխանում գիւտութեան ճշգրտութեան։ Էջմիածնի նշանակած օրը, հոկտեմբերի 13-ը, պատշաճաւոր օր է, իսկ Թիֆլիսի յանձնաժողովինը պատմական ենթադրական օր։ Ինչպէս տառերի գիւտը, նոյնպէս եւ տպագրութեան սկզբնաթիւը դեռ վիճելի է. մեր՝ ուսումնասիրութեան կարօտ բանասիրութիւնը դեռ չէ կարողացել պարզել այդ կնճռոտ, բայց եւ այնպէս կարեւոր հարցը. այդ մասին թող պզպզան հոգայ, եւ մեր իսկ նպատակից դուրս է խնդրի այդ կողմի վրա կանգ առնել։ Մեր նպատակն է այս յօդուածով միութեան հրաւիրել երկու յանձնաժողովներին՝ գերադասելով Էջմիածնի որոշումը։

Էջմիածինը յանձին իր յանձնաժողովի իր վրա է վերցրել կազմակերպելու համազգային այդ երկու մեծ յոբելեանները՝ Սահակ-Մեսրոպեան 1500-ամեայ վեհ տօնը եւ դրա հետ միասին նրա դուստր հայ տպագրութեան 400-ամեայ պատկառելի տօնը եւ որպէս պատշաճաւոր օր նշանակել է հոկտեմբերի 13-ը։ Այս որոշման դիմաց Թիֆլիսի մասնաւոր յանձնաժողովը ձգնում է կատարել տօնը նոյեմբ. 26 ին։

Ճիշդ է, յիշեալ երկու մեծ տօնակատարութիւնների հարցը դրվել է Թիֆլիսի յանձնաժողովի անդամներից մէկի կողմից, բայց այդ իրաւունք չէ տալիս մեզ շեղվել Էջմիածնի կարգադրութիւնից եւ յարել Թիֆլիսի յանձնաժողովին, մանաւանդ որ Էջմիածինը ի լուր ընդհանուր հայութեան յայտարարել է տօնակատարման օրը հոկտեմբերի 13-ին։

Ահա այստեղ է, որ առաջ է գալիս անմիտ ընդհարում զանազան խմբերի միջեւ՝ փոխանակ միացած ույժով, ձեռք-ձեռքի տուած շքեղ եւ արդիւնաւէտ դարձնելու այդ երկու մեծ տօները։ Պէտք է օգտվել հանգամանքից եւ մի այնպիսի ձեռնարկութեամբ անմահացնել յոբելեանը, որից օգտվի ընդհանուր ազգութիւնը։ Այդպիսիններից է, ինչպէս շատերն են առաջարկել, դպրոցական ֆոնդը՝ ի դիմաց գրական ֆոնդի։

Մեզ գաւառացիներիս համար բոլորովին հետաքրքրական չէ, թէ երբ է արժանի կատարել այդ տօները՝ հոկտ. 13-ին թէ նոյեմբերի 26-ին, մի ամիս առաջ թէ մի ամիս յետոյ, մանաւանդ որ այդ հարցի լուսաբանութիւնը դեռ մնում է ակախ։ Հետաքրքրականն այն է՝ ա) թէ ինչպէս օգտվել հանգամանքից, որ եզակի դարձնել Սահակ-Մեսրոպեան հանճարեղ գիւտի 1500-ամեակը եւ տպագրութեան 400 ամեակը, որոնք մի-մի դարաշրջան են հայի կուլտուրական վերածնութեան գործում, բ) չը նսեմացնել Էջմիածնի հեղինակութիւնը, փոխելով նրա որոշումը տօնելու օրվայ առիթով, որի որոշումը որպէս մի օրինական մարմնի աւելի օրինական է։

Գործը մեծ է եւ ընդհանուր, կարօտ լուրջ ու հաւաքական գործակցութեան. մի փոքր պառակտում, անջատում ազգի մի որեւէ հատուածի կողմից՝ արդէն փոքրացնում է տօների մեծութիւնը, նրանց համազգայնական նշանակութիւնը։

Հայ ժողովրդի մեծամասնութիւնը ընդունել է Էջմիածնի կարգադրութիւնը եւ պատրաստ է տօնել նրա առաջադրած հրահանգներով, ինչպէս այդ երեւում է լրագրութիւնից։

Ի պատիւ այդ տօների մեծութեան՝ Թիֆլիսի յանձնաժողովը եւ նրա համախոհները պէտք է խոհեմութիւն ունենան թողնել իրանց որոշումը, աւելորդ տեղը չը պղտորել մտքեր եւ երկպառակութիւնների նոր ասպարէզ չը բանալ, այլ միանալ Էջմիածնի որոշմանը եւ միացած ույժով ժամանակակից գործնական ծրագիր մշակել յաւերժացնելու գալիք մեծ օրվան՝ հոկտ. 13-ի յոբելեանը։

Թող այստեղ գէթ չարդարանայ հայկական կործանարար «հայք ոչ միաբանին» առածը։

Արագս

Արագօվա գիւղ

ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՑ

XXXI

«Արամազդ, դու բարկանում ես, ուրեմն անարդար ես...»։

Արամազդը բարկանում է...

Նրա ոտքի մազը կոխ են տուել, եւ նա ցաւից կսկծալով ինչ լուտանքներ ասես որ չէ թափում մարդկանց գլխին, մարդկանց, որոնք դժբաղդութիւն են ունեցել չը կեղծելու եւ ճշմարիտը խօսելու։

Չէ որ ճիշդ խօսքը աչք է ծակում։

«На войнѣ всѣ средства хороши». այդ մի ակսիօմա է, սակայն ընդունելի չէ լրագրական պատերազմի կամ բանակռւի մէջ։

Ազնիւ հակառակորդը աշխատում է իր օպպոնենտի սխալները ցոյց տալ, արդարացնել իրան ազնիւ միջոցներով եւ ձեւերով, այլ ոչ հայհոյանքների ու անձնական վիրաւորանքների դիմել, որովհետեւ հայհոյանքն անկիրթ մարդկանց զէնքն է, իսկ անկիրթ մարդիկ տեղ չեն կարող գտնել ինքն իրան յարգող թերթի մէջ։

Այս տարրական ճշմարտութիւնը սակայն հասկանալի չէ, ինչպէս երեւում է, «Հորիզոնի» բանակին պատկանող հրապարակախօսների համար։

Ամեն անգամ, երբ որեւէ մէկը համարձակվում է նրանց քէֆին կպչել, պարզ ճշմարտութիւնն ասել, նրանք իսկոյն եւ եթ բաց են անում իրանց հայհոյանքների տոպրակը եւ շատ անգամ այդ հայհոյանքները թափում են այնպիսի մարդկանց գլուխներին, որոնք կատարելապէս անմեղ են։

Ասացէք, խնդրեմ, ի՞նչ անուն կարելի է տալ այս բանին։

Վ. Թումանեանը մի յօդուած է գրում «Մշակում». այս յօդուածը դուր չէ գալիս «Հորիզոնին», եւ սա փոխանակ յօդուածագրի սխալները ցոյց տալու, կամ ըստ իր սովորութեան նրա օձիքից բռնելու՝ կպչում է Հ. Առաքելեանի խախից եւ տզրուկի պէս այլեւս չէ ուզում պոկ գալ։

Եւ ահա սկսվում է հայհոյանքների շարքը. «խելօք այծ», «խելօք հրապարակախօս», «մեր իւղուշկան», «փոքրիկ», «մանր», «գաճաճ», «դօնօսչիկ», «սուտ պրօվօկատոր», «մոլորեցնող», «վատամարդ» եւ այլն։

Այս խօսքերն են, որ անվերջ կրկնվում են «Հորիզոնի» № 200-ի ամբողջ երեք սիւնակներում մի պարոնի կողմից, որը շտապել է խելօքութեամբ թաքնվել վախկոտներին միայն յատուկ կեղծանուան տակ։

Այդ պարոնը Մէ-Բիսն է. եւ որովհետեւ «Հորիզոնում» առ հասարակ մեծ եւ յայտնի մարդիկ են միայն գրում, ուրեմն պէտք է երեւակայել, որ Մէ-Բիս անուան տակ թագնվածն էլ «Հորիզոնի» սիւներից եւ մեր ազգի պարծանքներից մէկն է։

Իսկ որովհետեւ «Հորիզոնի» սիւների հանգչող աչքերի առաջ հոգէառ հրեշտակի պէս միշտ Հ. Առաքելեանի ուրուականն է կանգնած, ուստի եւ նրանք չեն կարողանում մի տող գրել «Մշակի» աշխատակիցներից որեւէ մէկի դէմ, որ անպատճառ ցանկի տակից Հ. Առաքելեանի վրա չը յարձակվեն։

Այս արդէն մի հաստատված իրողութիւն

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՇՆԱՆ...

Մենք երկուսս մեռնելու էինք գնում...

Ես եւ բնութիւնը։

Վերջալոյսը ճամբու էր դնում մեզ։ Մենք քայլում էինք կողք-կողքի ու ես մերթ ընդ մերթ նայում էի նրա գաղգաղ, դեղին, մեռելոտի երեսին։

Մեր շուրջը ամենքը պատրաստութեան մէջ էին։ Տերեւները օրօրվում... ու թափվում էին։ Քամին դժնեայ ոստիկանի նման ցած էր հրում նրանց, իսկ նրանք՝ դեղնած սաղարթները դալար ճիւղիկի ծայրին վեր վար անում, խափս տալիս քամուն, ուզում էին ապրել դեռ...

Մեր աջ թիկունքի մօտ երկու ծառ կային, մէկը մերկացած, միւսը կիսամեռ։ Եւ մենք տեսնում էինք, թէ ինչպէս ցածի սաղարթները միւս ծառի շուրջը փռված դեղին նախանձով, դիւային քրքիջով վերեւ էին նայում, իրար քսքսվում, փսփսում, ու դարձեալ քրքիջ...

Իսկ կիսամեռ ծառը մտածում էր եւ նրա ճակատի խունկ-դեղնութիւնը կնճռվում էր վերջալոյսի յետին շողերի ներքեւ։

— Չէ, անկարելի է...

Ու մի անյոյս խռնչիւնով ներքեւ լցվեցին՝ իրար քաշքշելով, հրհրելով...

Խուճապ կար այնտեղ։

Եւ մենք հռհռացինք. մանաւանդ իմ ուղեկիցը, այնքան այլանդակ, որ նրա դեղին մսերը բերնի երկու կողմում խնկէ պատի պէս կանգնած մնացին։

Մի անգամ ծիծաղելու կեանք էր մնացել, եւ ծիծաղեցինք...

Եւ դեռ ունէինք մի լալու տրցունք կոպների տակ...

Անտառը մտանք ու գնում էինք խիտ ծառերի միջով։

Մեր երկու կողմում կմախք ծառերը գօս բազուկները դէպի երկինք պարզած՝ խորը երկիւղածութեամբ ճամբայ էին տալիս, եւ իբրեւ յուղարկաւորներ՝ յամր ընթացքով մեզ էին հետեւում երկու կողքերից եւ մեր ետեւից։

Իմ ընկերը մի քայլ շարունակ առաջ էր գնում։

Եւ մինչ գաղջ աշխուժութեամբ ճամբայ էր բանում դէպի գերեզման, ետեւի կողմից նրա վրա փռված դեղին քօղը փոխարկվում էր անթափանց սաւութեան։

Իսկ ես որքան նմանում էի նրան...

Միայն արտաքուստ չէի նմանում. ես գարուն էի, իսկ իմ սիրտը՝ կատարեալ աշուն, ինչպէս եւ նա էր։

Նա ինձ լաւ ճանաչեց ու ասաց. «Արի ինձ հետ, միասին գնանք»։

Բաղդը ինձ պոկեց այն դալար ճիւղից, որի միջոցով ես կեանք ունէի ու գարուն էի...

Եւ այժմ կանաչ մսերով, դեղին սրտով իմ վիճակակից ընկերոջ հետ միասին գնում էի մեռնելու...

Մինչ մենք յամրաքայլ ընթանում էինք՝ ծառ յուղարկաւորները կանգ առան, եւ մենք գտանք մեզ բաց դաշտում, անամպ երկնքի տակ։

Կռունկների մի երկար շարան եկաւ ու անցաւ ճիշդ այն կողմը, որտեղից մենք էինք դուրս եկել։

Սրտումս մի հոգմ բարձրացաւ, ցանկութիւն ունեցայ վերջին կտակս անել, գոյութիւնս յիշեցնող մի աւանդ յանձնարարել կռունկներին, որ տանեն այն կողմը, որտեղից մենք էինք դուրս եկել, յանձնել նրան, որին ես թողել էի։

Բայց դատարկութիւն, միայն դատարկութիւն կար այնտեղ... ու մի կաթիլ արցունք կոպերիս ներքեւ...

— Ո՜ւֆ, ցուրտ է,—ասացի ես եւ փաթթվեցի ընկերոջս։

Բայց նա սառն էր, ինչպէս գերեզման. ու ես նրա հսկայ սառնութեան ծոցում այնպէս էի զնգզնգում, ինչպէս լեզուակը զանգակի կողքին, եւ այդ զնգզգոցից առաջացաւ մի երգ, մեր երգը, որ ոչ ոք չը հասկացաւ բացի մեզանից եւ... մեռելներից, որոնք բարձրացրին իրանց ճաղատ գլուխները, լսեցին մեր դեղին երգը, քրքջացին, եւ մեզանից զատ ոչ ոք չիմացաւ, թէ նրանք ինչ արին. այտերին միս չունէին։

Մենք սկսել էինք հասկանալ իրար։

Ու ընկեր էինք յաւիտենականութեան դաշինքով կապված։

Նրանց բոլորի դէմքերը նոյնն էին, ասում, բոլորի սրտերը մի ցանկութեամբ լի։ Նրանք անդադար քրքջում էին՝ առանց ծածկելու, ու առանց կեղծելու ցոյց էին տալիս սրտի վանդակների արանքից ճշմարտութիւնը...

— Ցած իջի՛ր եւ լի՛ւս անցնենք այստեղից,—ասաց իմ ընկերը,—շուտով արեւը կը մարի, եւ նրանք իրաւունք չունեն պտտաճանելու։

Ու նա այնքան արագ էր քայլում, որ ես հազիւ էի հասնում ետեւից։

— Մի քիչ կամաց,—շնչեցի ես,—քեզ ինչ պատահեց։

— Ձանձրալի է, այստեղ ես ոչինչ չունեմ անելու. սրանք իմ ձեռքի հին աշխատանքներն են։ Իսկ ես գործ ունեմ։ Դեռ շատ կանաչներ ինձ են սպասում։

Եւ առաջացաւ։

— Բաւական է, լսի՛ր։

Ոչ մի պատասխան։ Քայլեց այս անգամ աւելի արագ։

— Լսի՛ր, ընկեր...

— Շուտով, շուտով...

Ես նրան աչքից չը կորցնելու երկիւղից՝ վազում էի հե ի հե։

— Պէտք է վերջացնել՝ քանի արեւ կայ,—սուլեց ընկերս։

— Իսկ այնուհետեւ։

— Հանգիստ ու խաւար...

Ես աշխատեցի նրա փէշերը բռնել։

Նա ետ դարձաւ եւ ինձ նայեց վարանոտ աչքերով, ապա հայեացքը դէպի առաջ դարձրեց եւ շարունակեց ճանապարհը։

Եւ գնում էինք մենք երկա՜ր, երկա՜ր...

Ոտներիս տակ դեղին, ետեւը խաւար, իսկ առաջը կանաչ։

Ցանկարծ ընկերս կանգ առաւ, արեւմուտք նայեց եւ բացգանչեց.

— Ա՜...

Ու կանգնեց։

Արեւը մտնում էր...

Նա տենդոտ ու հոգատար նայուածքով մի ինչ-որ բան որոնում էր գետնի երեսին։ Գտաւ։ Կանգնեց, ցուցամատը երկարացրեց իր ոտների տակը։

— Ահա...

Ես հետաքրքրութեամբ ինձ առաջ նետեցի։

Փոսը...

— Ապա։

— Իսկոյն...

Ու շտապեցի նրանից առաջ ես ոտքս ներս ձգել։ Աստիճան առաջին... երկրորդ... եւ փոսի խորութիւնը ինձ սարսափեցրեց։ Երերացին դեղին մսերս...

Ես առանց ետ նայելու սպասում էի ընկերոջս ինձ հետեւելուն։ Ես կանգնած էի... Ցանկարծ կասկածը խեթանեց, եւ ես ետ նայեցի։

Նա չը կար...

Ուզեցի առաջին աստիճանի վրա բարձրանալ կրկին, նայելու թէ ուր գնաց, բայց ոտներս ձուլվել էին հողի հետ եւ չէին պոկ գալիս...

Ես յուսահատ ճչացի.

— Ընկեր։

Նա եկաւ փոսի շրթունքին եւ բարձրից նայում էր։

— Ընկեր,—կրկնեցի ես։

— Հանգիստ։

— Իսկ դու...

— Իսկ ես սպասելու եմ էատեղերս մի կարճ ժամանակ ու պիտի վերադառնամ այն ճանապարհով, որով եկայ, այս անգամ կանաչութիւն սփռելու։

— Կանաչութի՜ւն...

Ու ես չէի հասկանում կանաչութիւն։ Միայն երբ նա ձեռքով ցոյց տուեց մեր եկած կողմը, ոսկորներս դեղին նախանձից կափկափեցին, սրտիս ծալքերը բաց ու խուփ եղան եւ այնտեղից դուրս թափվեցին մինչեւ այժմս մոռացված կեանքի փշրանքները։ Շարժվեց ուղեղս ու ես յիշեցի մի գարուն, երբ ակացիայի շուքի տակ նստած էր նա։ Եւ մենք միասին ճիշդ այնպէս գարուն էինք՝ ինչպէս մեր շուրջը։ Մենք կանաչ էինք։

Եկաւ իմ աշունը, նա՝ իմ արեգակը խնայեց իր ճառագայթը, ու ես դեղնեցի, պոկվեցի... Իսկ նա կանաչ էր, եւ այն մէկը, որ այժմ նստած է նրա կողքին աշուն-ակացիայի ստուերում, դարձեալ կանաչ է։

Իսկ իմ ընկերը...

— Դաւաճան։

Ուզեցի ես էլ վերադառնալ, բայց այլ եւս զրկվել էի այն բոլորից, որով մարդիկ ճանաչելի են դառնում։ Եւ... ես... չէի կարող

է, և Հ. Առաքելեանը ի հարկէ կարող է բոլորովին չը նեղանալ «Հորիզոնի» սիւնեակից, որոնք մի քանի տարի առաջ նրա ոտքերն էին լիզում, երկինք բարձրացնում, իսկ այսօր մի տող անգամ չեն կարողանում գրել առանց Հ. Առաքելեանին հայհոյելու:

Ես երևակայում եմ այդ խեղճերի դրութիւնը. եթէ Հ. Առաքելեանը, այդ' իրանց աչքի փուշը չը լինի, ո՞ւմ մասին պէտք է այն ժամանակ նրանք գրեն...

Անցնենք այժմ այդ խելքի տոպրակ Մէ-Բիսի գրածներին, «ոչխարամիտ» Թումանեանի դէմ:

Կար ժամանակ, որ մեր թերթերից մէկը բացարձակապէս հրապարակով իրան մի կուսակցութեան օրգան էր համարում և ամենքի աչքի առաջ բացարձակ այդ կուսակցութեան շահերը պաշտպանում, բայց երբ միւս թերթերից որևէ մէկն էր համարձակւում այդ բանը ասելու, իսկոյն բղաւում էր' «караулъ, доносъ».

Նոյն տակտիկային է հետևում ներկայումս «Հորիզոնը» իր Մէ-Բիսներով:

«Караулъ, доносъ»! գոչում է նա:

Եւ որպէսզի իր ընթերցողներին մոլորեցնի, նա վերցնում է իմ յօդուածներից խօսքեր և նախադասութիւններ և առանց կարմրելու փոխում, նրանց տեղը ուրիշ խօսքեր ու նախադասութիւններ դնում, որպէսզի հաստատէ իմ դօնօսչիկութիւնս:

Որոշ տեսակի մարդկանց սիրելի դարձած սովորութիւնն է այդ:

Օրինակ' ես գրում եմ «Թայֆայականներ», իսկ նա այդ խօսքը փոխում է և շինում «դաշնակցականներ», որպէսզի կարողանայ հաստատել թէ ես դօնօսչիկ եմ:

Այդ խարդախութիւն է, պօդլօգ, որին միայն բարոյապէս ընկած մարդիկ կարող են դիմել, իրանց նպատակներին հասնելու համար, որովհետև ես «Թայֆայականներ» խօսքը գրելուց երբէք ի նկատի չեմ ունեցել դաշնակցականներին:

Խարդախութիւն է և այն էլ ամենաստոր տեսակի խարդախութիւն և այն, որ այդ աղուէս-պարոնը թոյլ է տալիս, տասնեակ տարիներ առաջ գոյութիւն ունեցող ցէնզորների պէս, կարդալ իմ գրածները տողամէջ և նրանց մէջ գտնել այն, ինչ ես երբէք աչքի առաջ չեմ ունեցել և ինչի մասին մինչև անգամ չեմ էլ մտածել գրելիս:

Այո, երբ ես գրել եմ իմ յօդուածում, թէ մարդկանց ցաւ է պատճառում, որ հայ ժողովուրդը չէ ուզում նրանց հրամանները կատարել և ըմբոստանում է նրանց դէմ, ես երբէք աչքի առաջ չեմ ունեցել Դաշնակցութիւնը կամ դաշնակցականներին, որովհետև ամենքի համար պարզ է, որ արդէն շատ վաղուց է հայ ժողովուրդը դադարել Դաշնակցութեան և առհասարակ որևէ կուսակցութեան հրամանները կատարելուց, այլ աչքի առաջ եմ ունեցել մի աւելի վատ թայֆա, մի աւելի վատ կուսակցութիւն, որը ահա տարիներ է, ինչ ուզում է իր հրամաններն ու ցանկութիւնները հայ ժողովրդին կատարել տալ և նրա գլխին տէր դառնալ:

Եւ այդ թայֆայի, այդ կուսակցութեան անունն է «ազգային գործերի փօդրաթչիներ»:

Եւ այդ կուսակցութիւնը, այդ թայֆան աւելի վնասակար է, քան թէ բոլոր կուսակցութիւնները, որովհետև եթէ կուսակցութիւնները գոնէ մի որոշ, հասարակական նպատակ ու ձգտում ունենն, այդ թայֆան այդպիսի նպատակներ չունի. Նրա նպատակն է իր ձեռքը հաւաքել ժողովրդի բոլոր գործերն ու հիմնարկութիւնները և ծառայեցնել նրան իր անձնական շահերին ու նպատակներին:

Ես կրկնում եմ, որ այդ մարդիկ աւելի' վնասակար են, որովհետև նրանք շարունակ խօսում ու ճառում են ժողովրդի շահերից:

Եւ ահա այդպիսի մի խմբակցութիւն է նաև «Թիֆլիսի յօբելեանական յանձնաժողովը»:

Ես գործ չունեմ անհատների հետ, որոնց մանրամասն ցուցակն ու կենսագրութիւններն է առաջ բերում ամենագէտ պ. Մէ-Բիսը:

Ես գիտեմ, որ Թիֆլիսում կազմված է «Յօբելեանական յանձնաժողով», որին ընտրել են Թիֆլիսի մի քանի տասնեակ հաստատութիւններ. ուրեմն նա շատ-շատ կարող է խօսել այդ հաստատութիւնների անունից միայն և ոչ Թիֆլիսի հասարակութեան, առաւել ևս ամբողջ հայ ազգի կողմից:

Եւ երբ' այդպէս լինելով հանդերձ' այդ մասնաժողովը, որին հայ ազգը իր քուէն չէ տուել և նա այդ գիտենալով հանդերձ փորձում է կարգադրութիւններ անել, հրամաններ արձակել ամբողջ հայ ազգի վրա, ես անուանում եմ նրան ինքնակոչ և թայֆայական:

Մի՞թէ այս доносъ է և ոչ ճշմարտութեան աղաղակ, որին չը լսել, չը հասկանալ են ձևացնում մասնաժողովի անդամները և նրանց կամակատարները:

Պարզ է, որ Թիֆլիսի յանձնաժողովը իբրև այնտեղի մի քանի հաստատութիւնների կողմից (և ոչ ժողովրդի) ընտրված մարմին' միայն այդ հաստատութիւնների կամ Թիֆլիսի հասարակութեան անունից կարող է խօսել և նրանց համար որոշումներ կայացնել, այլ ոչ ամբողջ հայ ազգի, և եթէ ազգի կողմից ընտրված մի մարդու—որը այդ ազգի կրօնական պետն է,—կարգադրութիւնը հրաման էք անուանում դուք, մի՞թէ մենք էլ իրաւունք չունենք մի քանի տասնեակ մարդկանց կողմից ընտրված մի յանձնաժողովի—որը ոչ երբէք կարող է հայ ազգի ներկայացուցիչը լինել—կարգադրութիւնները հրաման անուանելու:

Թէ ձեզ համար ուրիշ չափ ու կշիռ է հարկաւոր:

Կը կամենայի այստեղ վերջացնել, բայց մի խօսք էլ ստիպված եմ ասել պ. Մէ-Բիսին' իմ անձնական մասին գրածների առիթով:

Ես, ի հարկէ, յաւակնութիւն չունեմ ինձ մեծ մարդ համարելու, որովհետև այդ մենաշնորհը միայն «Հորիզոնի» աշխատակիցներին է տրված:

Թող ես «մոլորված ոչխար լինեմ», թող ես «ոչխարամիտ ընթերցող լինեմ» և այլն և այլն մի շարք էպիտետները, որոնց արժանացնում է «ոչ ոչխարամիտ» հրապարակախօս Մէ-Բիսը ինձ, «ոչխարամիտ ընթերցողիս», որի անուն-ազգանունն և նոյն իսկ բնակութեան տեղի հետ էլ նա ծանօթացնում է իր ընթերցողներին. բայց մի բան թող չը մոռանայ պարոն հրապարակախօսը, որ այդ «ոչխարամիտ ընթերցողի» թղթակցութիւններն ու յօդուածները 2—3 տարի առաջ մեծ սիրով էին հիւրընկալվում «Հորիզոնի» էջերում, նրանցից շատերը նոյն իսկ առաջնորդողների նիւթ էին դառնում, իսկ նրանց հեղինակը շարունակ մեծարվում էր «Հորիզոնի» էջերում «մեր աշխատակիցը», «մեր թղթակիցը» էպիտետներով:

Արդ, ինչպէս եղաւ, որ այդ աշխատակիցը, որի գրուածքները նոյն իսկ առաջնորդողների նիւթ դառնալու էին արժանանում, այսօր միայն «ոչխարամիտ ընթերցող և դօնօսչիկ է դարձել»:

Մի՞թէ պատճառը հէնց միայն այն է, որ նա «Մշակում» է գրում, այլ ոչ «Հորիզոնում»:

Դրան կը բոնեմ, որ ամենագէտ Մէ-Բիսը այդ հանգամանքի մասին ոչ մի տեղեկութիւն չէ ունեցել, այլապէս նա փոքր ինչ կը զսպէր իրան, վախենալով որ վաղն էլ, եթէ իրան վիճակվէր «Հորիզոնից» հեռանալ, մի նոր Մէ-Բիս իրան արդէն ոչ թէ «ոչխարամիտ ընթերցող» կանուանէր, այլ «ոչխարամիտ հրապարակախօս»:

Բագու Վաղարշակ Թումանեան

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ՄԵԶԱՆՈՒՄ

Նոր-Բայազէտ, 6 սեպտեմբերի

Ուսումնարանական քննութիւններն արդէն սկսվել են. քննվում են թէ նորեկները և թէ հին մնացած վերաքննելիները' հայոց և ռուսաց դպրոցներում: Սակայն չը պէտք է կարծել, որ մեր քաղաքի բոլոր 3 դպրոցները (քաղաքային երեքդասեան, սկզբնական միդասեան և ծխ.-եկեղեցական) կարող են պատսպարել քաղաքացիների ամբողջ աշակերտութիւնը և կրթել բոլոր դպրոցական հասակ ունեցող տղայ-աղջիկներին. քաւ լիցի: Եթէ այդպէս լինէր, այսինքն եթէ մեր դպրոցներում տեղաւորվէին քաղաքացիների երեխաները, որոնք ցանկութիւն ունեն դպրոց մտնելու և կրթվելու, շատ մխիթարական բան կը լինէր աղքատ ժողովրդի համար. բայց ցաւելով պէտք է ասել, որ մեր քաղաքում գոյութիւն ունեցող դպրոցները հազիւ կարող են երեխաների քառորդ մասը ընդունել իրանց պատերի մէջ, իսկ մնացեալ $^3/_4$-ը դժբաղդաբար մուտք չէ կարող գործել դպրոցներում, որովհետև քաղաքի 1600 տունը միջին թւով 3000 հոգի դպրոցական հասակ ունեցող երեխաներ ունի, մինչդեռ 3 դպրոցներում սովորում են միմիայն 6—700 հոգի:

Մեզանում առհասարակ ընդունված է աշակերտութեան մի որոշ մաս ձրիապէս ընդունել ուսումնարաններում. օրինակ' քաղաքային ռուսաց դպրոցում 5%-ը ձրի է ուսանում, ծխականում' 40% և այլն: Սակայն ձրիավարժները այնքան էլ մեծ թիւ չեն կարող կազմել' նայած դպրոցների աղքատ բիւջէին:

Կարող եմ ասել, որ եթէ մի քանի դպրոցներ էլ աւելացվէին եղածների վրա, դարձեալ մեր քաղաքի երեխաներին հազիւ թէ կարողանային պատսպարել, որովհետև այնքան մեծ թիւ են կազմում դպրոցական հասակ ունեցողները. (տուն կայ, որ 4—5 հոգի կարդացողներ կը տայ): Սակայն դպրոցների սակաւութիւ լինելուն համար, երեխաների մի ահագին թիւ մնում է իբրև խորթ զաւակ կրթութեան գործից:

3—4 տարի կը լինի, ինչ մեզանում բացվել է միդասեան տարրական դպրոց. երբ սա ունեցաւ 2 կոմպլէկտ, քաղաքային երեքդասարանեան դպրոցում առաջին բաժանմունքը փակվեց: Իսկ երբ դառաւ 3 կոմպլէկտ, այնուհետև քաղաքայինում երկրորդը փակվեց, քանի որ միդասեան դպրոցից աւարտողը անպայման պէտք է տեղաւորվէր քաղաքային դպրոցի երրորդ բաժանմունքում առանց քննութեան, որովհետև եթէ որևէ մէկը կտրվի մի որևէ առարկայից, այլ ևս ոչ մի տեղ չը կայ աշակերտին մտցնելու, քանի որ երկրորդ բաժանմունքը, ինչպէս վերևն ասացի, փակված է: Այդպիսով' քննութիւնից կտրվողը պէտք է մի ամբողջ տարի մնայ դուրսը և պատրաստվի առաջիկայ ուսումնական տարում քննութիւն տալու և դպրոց մտնելու... Այս տարի այդպիսի աշակերտներ 9 հոգի են, որոնց վճարը քաղաքային ուսումնարանում քննութեան են ենթարկելու. թէ քանիսը կընդունվեն դրանցից, դա էլ նրանց ընդունակութեան չափը կորոշէ:

Այս տարի միտք էր յղացված, սկզբնական դպրոցում բաց անել նաև չորրորդ կոմպլէկտը, բայց դա գլուխ չեկաւ: Քաղաքային վարչութիւնը պահանջվող գումարը չը կարողացաւ տալ իբր օժանդակութիւն, ինչպէս տալիս է երրորդ կոմպլէկտի համար:

Քաղաքային երեք-դասարանեան դպրոցը նոյնպէս միտք է ծագել վերածելու չորսդասարանեանի և, մտցնելով օտար լեզուներ, ուսման դասընթացքը մի փոքր մօտեցնել պրօգիմնազիայի ծրագրին, որպէսզի աւարտողը հեշտութեամբ կարողանայ մըտնել գիմնազիա. բայց այդ միտքն էլ դեռ իրագործված չէ: Եթէ այդ երկու դպրոցական յաւելումները ի կատար ածվեն և մի 100 հոգի նոր աշակերտներ ընդունվեն, գոնէ մի փոքր սպեղանի կը լինի ժողովրդի համար' կրթական գործի նկատմամբ:

Յամենայն դէպս կրթական գործը այն աստիճան անմխիթար դրութեան մէջ է մեզանում, որ ոչնչով չէ բաւականացնում ուսման ծարաւի մատաղ սերնդին: Այդ պատճառով կարիքը ստիպում է մեր դպրոցական գործին նախանձախնդիր անձանց հոգ տանել որքան կարելի է շատ թւով ուսումնարաններ բաց անել: Հակառակ դէպքում մեր երեխաները դպրոցից դուրս մնալով և միանգամայն հեռու կրթական ասպարէզից' էլ աւելի կը թափառեն փողոցներում և ապագայում սրիկաներ կը լինեն' մեր հանգստութիւնը խանգարելու համար:

Ցուսանք, որ կրթական գործին մօտ մարդիկ կաշխատեն լրացնել մեզանում դպրոցական-կրթական գործի պակասը:

Գ. Սինանեան

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՇԵՆՔԸ ՀԱԴՐՈՒԹՈՒՄ

Ուղիղ 33 տարի է, ինչ Հադրութում գոյութիւն ունի եկ.-ծխ. դպրոց: Այդ դպրոցում այժմ սովորում են 200-ից աւելի երկսեռ մանուկներ, 6 հոգուց բաղկացած ուսուցչական խմբով: Բայց մինչև այժմ դպրոցը չունի սեփական շէնք, իսկ գիւղում յարմար բնակարան չը լինելու պատճառով դպրոցը զետեղված է լինում շատ անգամ իրարից բաւականին հեռու' 3—4 շինութեան մէջ, որ մեծ անյարմարութիւն է ստեղծում դպրոցի կրթական գործը կանոնաւոր ընթացքի մէջ պահելու:

Սեփական դպրոցական շէնք ունենալու հարցը շատ է զբաղեցրել դպրոցով հետաքրքրվող անձնաւորութեանց և այդ մասին շատ է խօսվել, բայց և այնպէս դպրոցը մինչև այժմ շարունակում է լինել վարձովի անյարմար բնակարաններում:

Տեղացի հարուստ անզաւակ Ղուլի Ցակովբեանը, որը իր ամբողջ հարստութիւնը Հադրութումն է դիզել, սրանից 7 տարի առաջ մեռնելիս կտակել է, որ իր հաշւին շինեն դպրոցը, որի համար էլ հասարակութիւնը թոյլ է տալիս նրան թաղելու «Ներքին հանգստարան» կոչված տեղում, որտեղ և պէտք է շինվի ապագայ դպրոցը: Բայց նրա ժառանգները մինչև այսօր անկատար են թողել հանգուցեալի վերջին կամքը' կտակը:

Դպրոցի հոգաբարձութիւնը, տեսնելով հանգուցեալ Ցակովբեանի ժառանգների քար անտարբերութիւնը դպրոցական շէնքի կառուցման գործում, սրանից երեք տարի առաջ որոշում է կայացնում դպրոցի 30-ամեայ գոյութիւնը յաւերժացնել դպրոցական սեփական շէնքով' կամաւոր օժանդակութեամբ բոլոր ծխականների և այդ առիթով գրութիւններ է ուղղում օտարերկրեայ ունևոր հադրութեցիներին, որոնք չեն խնայում իրանց քաջալերութիւնը հոգաբարձութեան այդ գործի առիթով, նոյն իսկ այդ նպատակի համար ստացվող գումարները մտցվում են տեղիս խնայողական գանձարանը, որպէս զուտ դպրոցական շէնքի համար ստացվող գումարներ, բայց շնորհիւ մի քանի մարդկանց ապիկարութեան' Հադրութից հեռացվում են այդ գործին նուիրված անձինք, որով դպրոցական շէնքի հարցը մնում է դարձեալ անորոշ դրութեան մէջ:

Անցեալ դեկտեմբերին թեմ. տեսուչ պաշտօնակատար Առաքելեանը Հադրութ գալով եկեղեցու բակում ծխ. ժողով գումարեց, բացատրեց դպրոցական սեփական շէնք ունենալու կարիքը և ընտրեց դպրոցական շինութեան յանձնաժողով, բայց ահա անցել է այդ ընտրութիւնից յետոյ ուղիղ 9 ամիս, իսկ այդ յանձնաժողովը մինչև այժմ մատը մատին չի խփել:

Մի ամիս սրանից առաջ տեղս է գալիս մեր համագիւղացի հանքային ինժեներ Միքայէլ Տէր-Դաւթեանը' իր հօր մահվան առիթով և նուիրում է իր հօր յիշատակին հազար (1000) րուբլի դպրոցի շինութեան համար: Այժմ գոնէ թող հանգուցեալ Ղուլի Ցակովբեանցի ժառանգները սթափվեն և անեն երկուսից մէկը. կամ ձեռնարկեն շինութեան գործին կամ հրաժարվեն բացարձակապէս կատարելու իրանց եղբօր կտակը, որի իրագործման համար ի զուր տեղը սպասում է ամբողջ հասարակութիւնը:

Իսկ դպրոցական շինութեան յանձնաժողովին առաջարկում ենք կամ գործել և կամ հրաժարվել, որովհետև անգործունէութիւն է ընտրվել և ոչինչ չանել, իսկ հասարակութիւնը ցանկանում է ունենալ իր սեփական դպրոցական շէնքը, մանաւանդ որ վերոյիշեալ Տէր-Դաւթեանցի նուիրած 1000 րուբլին եթէ մինչև 5 տարին չը գործածվի, այն ժամանակ դպրոցը զրկվում է այդ գումարից և Տէր-Դաւթեանցին է վերապահվում այդ գումարը այլ բարենպատակ բանի վրա գործադրելու իրաւունքը:

Հադրութ Հայկանուշ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Սեպտեմբերի 26 ին, երեկ. ժ. 8-ին, քաղ. դումայի նիստերի դահլիճում տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի 3-րդ, 4-րդ, 5-րդ և 6-րդ քաղաքամասի ընտրողների առաջադիմական խմբակի նախապատրաստական ժողովը Պետական Դումայի պատուիրակների ցուցակը կազմելու համար: Նշանակված ժամին հաւաքվել էին 60-ից աւելի ընտրողներ: Իշխ. Գ. Մ. Թումանեանը, որպէս նախաձեռնող, բանալով ժողովը, ծանօթացրեց բիւրօյի կատարած աշխատանքի հետ և բացատրեց ժողովվելու նպատակը: Ժողովը, մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ, գաղտնի քուէարկութեամբ ընտրեց պատուիրակներ' Գ. Մ. Թումանեանին, Յ. Խունունցին և բժ. Կ. Ն. Ստեփանեանին: Ուրեմն առաջադիմականները ընտրութիւնների ժամանակ իրանց ձայները պէտք է տան յիշեալ անձանց:

✦ Թիֆլիսից ամեն օր Էջմիածին են մեկնում շատ հայեր միւռոնօրհնութեան հանդէսին ներկայ լինելու համար:

✦ Երէկ մենք հաղորդեցինք պօստային զոհերի թաղման մասին: «К.»-ի ասելով, երկու ուղղափառ պահակներին Կուկիայի գերեզմանատանը թաղելուց յետոյ, սգերթը գլուխ ունենալով նահանգապետ Ջերնաւսկին, քաղաքագլխի պաշտօնակատար իշխ. Արղութեան-Երկայնաբազուկին, պօստային գրասենեակի կառավարչին և այլոց' դիմեց Խօջիվանքի գերեզմանատունը, ուր սպանված պահակ Ադամեանի (Ադամաշվիլի) և կառապան Ստեփանեանի գերեզմանի վրա հայ քահանան հոգեհանգիստ կատարեց: Մարմինները հողին յանձնելու ժամանակ Թիֆլիսի նահանգապետը խօսեց հետևեալ դամբանականը. «Մենք այս բոպէիս յաւիտենականութեան գիրկն ուղարկեցինք ձեր պանծալի ընկերներին: Այժմ մենք եկել ենք այստեղ միևնոյն օրհնութիւնը տալու, միևնոյն արտասուքը թափելու: Եկել ենք երկրպագելու ձեր առաջ բովանդակ շնորհակալութեամբ, որպիսին կարող է արտայայտել մարդկային սիրտը: Ձեր աններշմարելի չարքաշ կեանքին պատասխանատու պաշտօններում վերջ դրեց նահատակային մահը: Դուք այդ յօժարութեամբ ընդունեցիք: Ձեր հերոսութեամբ դուք ապացուցեցիք, որ ծառայական պարտականութեան կատարման մէջ չը կայ տարբերութիւն ոչ կրօնի և ոչ էլ ազգութեան մէջ: Դուք միայն ապացուցեցիք, որ կան միայն Կայսրներին հաւատարիմ ծառաներ: Դուք արժանի էք պետութեան առանձին երախտագիտութեան, և նա ծածկում է ձեր' քաջերիդ գերեզմանները այն վառակով, որի վրա մակագրված են հետևեալ փայլուն խօսքերը' «փառք հերոսներին»: Ցաւերժ յիշատակ»:

✦ Ոստիկանութիւնը աստիճանաբար լոյս է սփռում սեպտեմբերի 24-ին Կօջորի ճանապարհին գործված յարձակման վրա: Հիմնվելով ականատեսների ցուցումների վրա, ոստիկանութիւնը կալանաւորել է յիշեալ ճանապարհի վրա պանդոկ ունեցող Զախարիյ Ջիկվաձէին, որի ասելով յարձակման նախընթաց օրվայ երեկոյեան իր պանդոկը եկաւ իրան լաւ ծանօթ ոսկերիչ Գէօրգին (ազգանունը յայտնի չէ) և որ նրանից յետոյ իր պանդոկը ոչ ոք չէ մտել: Մինչդեռ տեղական հերթապահ պահակի ասելով' յարձակման առաջին օրը Ջիկվաձէի պանդոկը եկան կառքով և երեք ժամ քէֆ արին 4 հոգի, որոնք կոչվում են «Շավ-տրակաշվիլիի» քէֆ անող խմբի անդամներ: Ցիշեալ 4 հոգուց երեքը 19—20 տարեկան երիտասարդներ են եղել, իսկ չորրորդը բարձրահասակ ու յաղթանդամ անձն: Հագած են ունեցել սև տուժուրկա: «К.»-ի ասելով, թէև Շավտրակաշվիլիի և նրա ընկերների ով լինելը պարզված չէ, սակայն, ըստ երևոյթին, դա Թիֆլիսում յայտնի տէրօրիստ է և դրամաշորթ:

✦ Ոստիկանութեան դեպարտամենտը 600 րուբլի փոխադրեց զոհված պահակների ընտանիքներին տալու համար:

✦ 1912 թ. յունվարից առ 1 սեպտեմբեր ձիաթուրայից մարգանեց է արտահանվել մօտ 11 միլիօն պուդ:

✦ Թիֆլիսի նահանգական և գաւառական իշխանութիւնների պաշտօնեաները արձան են կանգնեցնելու Կօջորի ճանապարհի վրա այն տեղում, ուր ընկան չարագործների ռումբերից պահակներ Կօմպանէյցը, Սուխօպարօվը, Ադամեանը և կառապան Ստեփանեանը:

✦ Գանձակի ռուս ազգաբնակութիւնը գերմանացիների հետ բլոկ կազմելով վճռել է անցկացնել Պետական Դումայի պատգամաւոր Անդրեևսկասի ռուս ազգաբնակութեան կողմից Թիֆլիսի առաջադիմականների թեկնածու Պրօխանովին:

✦ Սեպտ. 26-ին Ջիվանշիրի գ. Թ... ...ն գիւղում կայացան Պետական Դու-

---

վերադառնալ: Ես կմախք էի, մեղ ծածկոցով...

Ու սրտիս ծալքերում մոռացված կեանքը վառվեց վերջացաւ:

Ես աղաչական նայեցի ընկերոջս, որ դեռ կանգնած դիտում էր:

— Հանգիստ,—շշնջաց նա ու անյայտացաւ:

Կոպերս լայնացան ու արտասուքի կաթիլները թափվում էին'

Մէկ... երկու... երեք...

Ա. Թումանեան

ԵԱՆԴԻԿԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ *)

ՆԱՒԱԿԸ

Կասպիականի մենաւոր ծովափն է մեր առաջ:

Աւազի վրա, ջրերի դիմաց, մի կողքի թեքված' ձգվել է նաւակը:

Արդեօք վաստակաւորի խաղաղ ննջն է այդ:

Արդեօք տաք կռւից յետոյ հանգստացող հսկայի առողջ քունն է այդ:

Այդպէս են հանգիստ առնում հսկաները մեծ ծովերի կողքին, ամպածրար լեռների սարալանջերին, անեզր տափարակների կրծքին. ազատ, մենաւոր, վստահ, անահ:

Ո՜չ: Նա մի մեղկ նաւակ է: Ջգված: Մոռացված:

Ափերի գորշ ամայութեան մէջ նա միայնակ է:

Անտէր, որբ նաւակ:

Նրա տէրերը վաղուց ննջում են ծովի խոր յատակներում:

Ցերեկը գաղտագողի հողմն է նրան ծեծում, ճանկռտում: Գիշերները' ծովի խորքերից սողացող թանձր մառախուղն է սև թզրով փաթաթում, խեղդում:

Իսկ ծովը. ամեհի ծովը իր գերեզմանների մահաշունչ ողջն է նրա ականջին անվերջ փսփսում, վայում և հազարաւոր սառ ցնցուղներով զարկում, թաց անում:

Մերժվածն է մեր առաջ:

Ինչպէս արինաքամ զինւոր' կռւից խոյս տուող զօրամասից նա յետ է մնացել: Ընկել է ճանապարհին... Մոռացվել...

Միայնակը: Անոյժը: Մոռացվածը...

Ոչ մի օգնութեան շշուկ: Ո՜չ կարկառուն բազուկ: Աննեցուկ: Անջատ:

Եռուն կեանքը սառել է նրա շուրջը: Եւ ինքը' լեզուազար, լուռ ինչպէս սև դագաղ: Անխօս:

Սոսկումի այդ լուռ մենակութիւնը մերթ ընդ մերթ խանգարում են թռչող կարաւաններից ուշացած ճնճղուկները, որոնք որպէս մի հանգստեան կայան' մի ակնթարթ թառում են նաւակի եզրին, ձրթձրթում, իրանց հոգսն ու լացը նաւակին յանձնում ու թարմացած ոյժով նորից թռչում, աւելի մեծ հորիզոններ կտրելու:

Իսկ նա' նոյն անխօսը, նոյն համր որբիկը...

Անձուկի մեռելային ցրտութիւն է փչում նրանից: Ո՜ւֆ, ինչպէս սառն է, ցուրտ: Մեղկ...

Է՜յ նաւակ, դու մայր չունի՞ս: Որդեկորոյս, սևազգեստ մայր, որ վաղաժամ քո կորուստը քար-աշխարհին ողբ հիւսէր:

Սիրտս մղկ-մղկ կծկվում է, ախ, ինչու է նա այսպէս մենակ, լքված, աչքաթող, այդ ամայութեան մէջ մոռացված:

Ո՞ւր է հզօր ղեկավարը: Ինչո՞ւ չեն շարժվում հուժկու բազուկները: Ինչո՞ւ ջրերին չեն զարկվում անվախների ծփուն թիերը և նաւակը չէ ակօսում, պատառում կատաղի ալիքների կուրծքը:

Սակայն նա մոռացումի դատապարտված, որպէս վեհանձն մարտիրոս կողքի պառկած' պատրաստվում է մեռնել հպարտօրէն:

Խեղճ: Անգերեզման, անտէր մեռեալ:

Իսկ նրա առաջ, որպէս մատաղ աւիւծ, շնթռկվել է անեզր ծովը:

Նա անթարթ աչքերով դիտում է իր թշուառ զոհին:

Նա տապ մտած' հետևում է մեռնողի վերջին հեքերին:

Նա մկնխաց է կազմել վառոյժի համար:

Եւ մի հսկայական, դիւային կաթսայի մէջ կատաղի եռում է ջրերի այդ ժխորը: Նա ոռնում է, գալարվում' որպէս դարերի հրաշունչ վիշապ:

Կեանքի մի թոյլ նշմար, մի անզօր հեք, և նա պատրաստ է իր տարերային ոյժերի ահարկու հեղուկ-շիթը զէնքի կանչելու: Մի հարուածով փշրելու, բնաջինջ անելու իր հոգեվարքը ապրող նաւակը:

Ի՞նչ կատակ: Ի՞նչ հեգնանք:

Ուժեղ ծովը: Լքված նաւակը:

Եւ ես զգացի ուժեղների խաղը: Ցաղթանակի կարող թափը: Արծիւների ռազմական չուռուագը: Ցաղթողների հրճուանքը:

Վա՜յ յաղթվածներին: Վա՜յ մեռնող նաւակին:

Է՜յ նաւավար, որբ նաւակդ տէր կանգնի՛ր: Շարժի՛ր թիերը: Ղեկը շրջի՛ր: Եղանակն է փոփոխվում: Եւ մրրկահաւերը խառնվայրոյ սուր ճիչերով օդն են աղմկում:

Փոթորիկ կայ եթերում:

Գէորգ ք. Մկրտումեան

Աստրախան

*) Եանդիկը գիւղ է Վոլգայի գետաբերանին: Գ. ք. Մ.

[illegible] պաշտօնեաների ընտրութիւնները [illegible]

◆ «Յ. Ր.»-ի [illegible]

◆ «Տ. Լ.»-ի [illegible] 16,080 [illegible] 3950 [illegible]

◆ [illegible]

◆ [illegible] 200,000 [illegible]

◆ [illegible] № 8:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՕԹ Է, ՐԱՑՑ ՈՒՄ ՀԱՄԱՐ

Բաթում, 11 սեպտեմբերի

Կարդացի «Հորիզոն»-ի № 193-ում «Ամօթ է» վերնագրով [illegible]

Պ. Գարեգինը 900 [illegible]

Պ. Գարեգինին [illegible]

1) 1906 թւին Բաթումի [illegible] 12,000 [illegible] 500 [illegible]

5-րդ բաժանմունքները, և այդ գումարով մինչև օրս քարշ տուեց երեք բաժանմունքով միդասեան դպրոցը... Բայց դժբաղդաբար նոյն դրութեամբ էլ չը կարողացաւ շարունակել, որովհետև պարտքերը օր օրի վրա աւելանում էին (պարտապանները չէին վճարում), իսկ հաւաքած գումարը չէր բաւականանում. հոգաբարձութիւնը դեռ ժամանակը չը լրացած, տուեց իր հրաժարականը զգալով իր ապարդիւն գործունէութիւնը: Առաջ եկան Բաթումի եկեղեցում մի շարք ծխական ժողովներ, հոգաբարձական ընտրութիւնների առիթով. հասարակութիւնը չէր մասնակցում. գալիս էին սովորական մարդիկ և իրար երեսի նայում. ոչ ոք չէր համաձայնվում իր թեկնածութիւնը դնել. վերջ ի վերջոյ ժողովը ընտրեց 15 հոգուց բաղկացած մի յանձնաժողով, որպէսզի անպատճառ իրականացնէ դպրոցական տուրքը, որով և ապահովէ դպրոցի դրութիւնը... Յանձնաժողովը գործել է մինչև օրս և մինչև ամսիս վերջը կը վերջացնի իր գործը:

2) Մոռացե՞լ էք, պ. Գարեգին, այն ժամանակվայ ա...ուսուցիչ պ. Ցաբէթ Խաչատրեանի ղեկավարութեամբ կազմած խըմ-դաւորայ (գուարճասիրաց) ընկերութիւնը: Խնայում եմ թերթի սուղ էջերը և ամաչում հրապարակով մանրամասն գրելու, թէ ինչեր էին անում այդ ընկերութեան անդամները. միայն այսքանը կասեմ, որ համարեա թէ ամեն օր մանկավարժական կազմը և նրանց ընթացքին հաւակրող հերիտասարդութիւնը (ընկերութեան անդամները) հաւաքվում էին գիշերները իրար մօտ և մինչև լոյս քէֆ անում: Իսկ եղանակները լաւ եղած ժամանակ, կիրակի կամ տօն օրերը, շարունակ գնում էին քաղաքից դուրս գտնվող գիւղերը և «ժամանակ անցկացնում»... Այդ պարոնները նոյն իսկ հասարակութիւնից էլ չէին քաշվում, ափաշկարա գինետներում նոյնպէս քէֆեր էին անում: Եւ ահա դրա հետևանքը այն եղաւ, որ աշակերտներն էլ սկսեցին միևնոյն բանը անել... Եւ ցաւօք սրտի պիտի ասեմ, որ ես ինքս, երբև ծնողական խորհրդի անդամ, մանկավարժական կազմի հետ միասին, քննեցինք մի աշակերտի գործ, որ ընկերների հետ միասին գինետան մէջ քէֆ էր արել... Մարդու մարմնով սարսուռ էր անցնում, երբ մեղադրվող աշակերտը, առանց քաշվելու, մինչև անգամ ծիծաղելով էր պատմում եղելութիւնը... Ահա ինչպիսի օրինակ ցոյց տուեց աշակերտութեան այդ «զուարճասիրած ընկերութիւնը»:

3) Ո՞ր բաթումցուն յայտնի չէ, որ հէնց այդ անտրխական դրութիւնից օգտվելով, ընտրված երկու երէցփոխները մաքրազարդել էին դպրոցի և եկեղեցու փողերը. չէ՞ որ հասարակութիւնը տարիներով զբաղվել է այդ հարցով, քննելով 4—5 տարվայ նը քննված հաշիւները և դուրս է բերել դրանց մեղադրական ակտը: (Յանձնաժողովի անդամներից մէկը ես էի): Կամ վերջապէս ում յայտնի չէ, որ այդ վճռից յետոյ, որ երէցփոխներից մէկը պէտք է հանգցնէր իր պարտքը (1400 ր. իր տոկոսներով) երկու տարվայ ընթացքում, իսկ չորս տարուց աւելի է, վճարել է միմիայն 650 րուբլի: Ո՞ւր մնացին դրանից յետոյ կայացրած վճիռները, որ անմիջապէս հոգաբարձութիւնը դիմէ և պահանջէ, հակառակ դէպքում՝ դատարանով: Իսկ ներկայ հոգաբարձութիւնը ի՞նչ քայլ է արել... Այլ ևս ի՞նչ սրտով հասարակութիւնը մօտենայ գործին, երբ իր ներկայացուցիչները, չը գիտեմ ինչից դրդված, անկատար են թողնում նրա որոշումները և կամայականօրէն շարունակում իրանց պաշտօնը: Իսկ այդպիսի մի պատկառելի գումար ունենալուց յետոյ՝ կօպէկների համար մուրացկանութիւն են անում և դիմում նոյն հասարակութեան...

4) Ո՞ւմ յայտնի չէ հոգաբարձուներից մէկի՝ եկեղեցու բակի շուրջը ինքնագլուխ և առանց կօնտրօլի ցանկապատ շինելը և 1600—1700 ր. ծախսելը, և այդ պարտքը յետոյ ժողովրդի վզին փաթաթելը: Նմանապէս և միւսի՝ навѣсъ և մոմ վաճառելու համար սենեակ շինելը: Ասացէք, խնդրեմ, ի՞նչ իրաւունքով շինեցին առանց ընդհանուր ժողովի որոշման և պարտքի ու տոկոսների տակ գցեցին մեզ, իսկ յետոյ էլ օգտվեցին հանգամանքից, դպրոցի հողամասը ծախելիս, այդ 4000 ր. գումարից վերցրին և ազատեցին իրանց մուրհակները, դարձեալ առանց ծխ. ընդհանուր ժողովի: Իմացած եղէք, որ այդ անում էին այն ժամանակ, երբ մենք հազիւ-հազ էինք պահում մեր դպրոցը 5 բաժանմունքով: Եւ առանց խղճի խայթ զգալու, միջոցներ չունենալու պատճառով, նրանք փակեցին 4-րդ և 5-րդ բաժանմունքները:

Այդ բոլորը տեսնելուց յետոյ, դուք ինչ էք մեղադրում Բաթումի հայ հասարակութեան՝ անտարբերութեան մէջ դէպի իր միակ դպրոցը: Մի՞թէ դուք համոզված չէք, որ այսպէս թէ այնպէս, այդ գործը կարող են գլուխ բերել միմիայն ձեր յիշած «հեղինակաւոր» անհատները:

Իսկապէս որ ամօթ է, պ. Գարեգին, սակայն ոչ թէ Բաթումի հասարակութեան, այլ ձեզ և ներկայ հոգաբարձութեան համար:

Ս. Նիկողոսեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Պետերբուրգից հեռագրում են, որ Բալկան մեկնող կամաւոր ուսանողների զօրախմբի հրամանատար ընտրվեց ուսանող Լալայեանը, որ մասնակցել է ռուս-ճապօնական պատերազմին:

◆ Եթէ սերբերը գրաւեն Նօվօ-Բազարի սանջակը, այն դէպքում աւստրիական զօրքը անմիջապէս կը գրաւէ Բելգրադը: Եթէ չերնօգօրցիք գրաւեն Սկիւտարը, աւստրիական նաւատորմը զօրք ափ կիջեցնէ Անտիվարի: Եթէ յունաց նաւատորմը պատերազմական գործողութիւններ սկսէ Սալոնիկի մօտ, աւստրիական նաւատորմը անյապաղ կը դիմէ այնտեղ:

◆ «Р. Сл.»-ի թղթակիցը Վիէննայում հաստատ տեղեկացաւ, որ Սերբիան երբէք Նօվօ-Բազարը գրաւելու չէ, որպէսզի Աւստրիան առիթ չունենայ միջամտել պատերազմին:

◆ Բօսֆորի մօտ նկատված ռազմանաւերը եղել են բուլղարական պատերազմական նաւեր:

◆ Եւրոպական մեծ պետութիւնները Ռուսաստանի հետ միասին դարձեալ կորուկ յայտնեցին բալկանեան պետութիւններին, որ նրանք թոյլ չեն տայ նրանց որևէ փոփոխութիւն անել Թիւրքական հողի սահմաններում: Թիւրքիան պէտք է մնայ անձեռնմխելի:

◆ Թիւրքաց կառավարութիւնը պաշտօնապէս յայտարարեց, որ զինուորական ծառայութիւնից հրաժարվողները կարող են դրա փոխարէն վճարել 75 Թիւրքական ֆունտ:

◆ Կրետէն կրկին գրաւվեց ֆրանսիական և անգլիական զօրքերով:

◆ Գերմանիան բալկանեան պատերազմի հարցում խուսափում է օգնել Աւստրիային:

◆ Սերբիան դաշն կապեց ալբանական ազդեցիկ պարագլուխ Բօլէտինացի հետ Կօսսօվայի վիլայէթում Սերբիային օգնելու մասին: Բօլէտինացը իբրև աւանդ ուղարկեց իր երկու որդիներին:

◆ Սէվաստոպօլից հեռագրում են, որ յունաց հիւպատոսարանը կարգադրութիւն ստացաւ զէնքի կոչել պահեստի յոյներին Ղրիմում և Կովկասում և ուղարկել նրանց դէպի աւստրիական սահմանը:

◆ Սամօսում թիւրք զօրքի հեռանալուց յետոյ յայտարարվեց հասարակապետութիւն:

◆ Աւստրիան գրաւում է Սերբիայի համար ուղարկվող ռազմամթերքները:

◆ Սերբիան իր զօրքը ուղարկում է Բէլգրադ-Ուսկիւբ-Սալօնիկ երկաթուղագծի մօտ: Միաժամանակ Չերնօգօրիայի հետ նա գրաւելու է Նօվօ-Բազարի սանջակը: Բօլգարական զօրքը մասամբ կը շարժվի Ֆիլիպէ Ադրիանուպօլիս-Կոստանդնուպօլիս գծով, իսկ մասամբ էլ սերբ զօրքերի հետ կարշաւէ Սալօնիկի վրա:

◆ Բօլգարիան 150 միլիօն ֆրանկի փոխառութիւն է կնքում Իտալիայում:

◆ Ալբանները գրաւեցին Պրիզրէնը:

◆ Չերնօգօրական բոլոր աքսորականներին ներումն շնորհվեց:

◆ Պետերբուրգից հասարակական գործիչների ակումբը համակրական հեռագիր ուղարկեց Ցէտինիէ, Սօֆիա և Բէլգրադ:

◆ Աւստրիան Նօվօ-Բազարի սանջակի մօտ կենտրոնացրել է 15.000 զինուոր 16 թնդանօթներով:

◆ Անգլիան ճարահատեալ է աջակցում Թիւրքիային, որովհետև Հնդկաստանում նա ունի մի միլիօն մահմէդական անգլօհպատակ:

◆ Սերբիական սահմանի դիմաց Թիւրքիան կենտրոնացրել է 12 զօրաբանակ: Չէրքէզները խոստացան օգնել Թիւրքերին: Ամեն կողմից ալբաններ են մտնում Ուսկիւբ և Միտրօվիցա:

◆ Ամերիկայից 8000 կամաւոր մեկնեցին Յունաստան:

◆ Մինիստրների խորհրդի նախագահ Կօկօվցէվը այցելելու է Բագու՝ նաւթային արդիւնաբերութեան հետ ծանօթանալու համար:

◆ Չինական պաշտօնական թերթի ասելով՝ չինական արշաւախմբերը մինչև օրս սրի են քաշել 2060 երկսեռ մօնղոլի:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

26 սեպտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Ընկաւ և ծանր վիրաւորվեց օդագնաց Բայեվսկին:

Գրաւվեց «Луч»-ի համարը:

2000 ր. մրցանակը տարաւ կոմս Վօրօնցօվ-Դաշկօվի ձի «Օբնօվան»:

Ֆան. հաղ. մինիստրը արքունի երկաթուղիների զուտ եկամուտը 1913 թ. հաշւել է 180 միլիօն:

Դօնեան զօրաց շրջանի ատաման Միշչէնկօն նշանակվում է պաշտօնով կովկասեան զօրքերում: Միշչէնկօյին յայտարարվեց բարձրագոյն շնորհակալութիւն:

ՄՈՍԿՎԱ: Փլուածքի տակ մնալով սպանվեցին 3 բանւոր:

ԿԻԵՎ: Դնէպրի մէջ խեղդվեցին հինգ բանւոր:

Խմբագիր՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

№ 4711 ՄԱԶԵՐԻ ՆԵՐԿ

Ընկուզեայ էկստրակտից

Ներկում է մազերը արագ և հիմնաւոր, նայած ցանկութեան, քնքոյշ շիկագոյնից սկսած մինչև կատարեալ սև: Անվնասակար լինելը երաշխաւորված է:
Մի սրուակը 1 ր. 20 կ.: Մեծագիրը 2 րուբ.:

Պարֆիւմէրիա № 4711 Ֆերդ. Միւլգէնս

Մատակ. Նորին Մեծութ. Ռուսաց Բարձր Դրան

ԿՕԼՆ Բ. վ. ● ՐԻԳԱ
Հիմնված 1792 թ.

(M. 309206/309233) 10—4

Բ Ժ Ի Շ Կ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Մասնագէտ սիֆիլիս, միզասեռական, վեներական և կաշուի հիւանդութիւնների: Էլեկտրաբուժութիւն:

Ընդունե- ($12^1/_2$—2 ժ. ցերեկվայ:
լութիւնը (5—7 ժ. երեկոյեան:
ամեն օր (Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ցեր.

Սօլօլակ, Բէբուտօվսկայա, № 33 (անկիւն Պասկէվիչի փողոցի): Տէլէֆօն № 1175.

(ա.օ.) 377. 100—14

Լ Ո Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ւ

Ա. ՋԱՆԵԱՆԻ

Լ Ի Լ Ի

աշխատութիւնը, բաղկացած 32 էջից: Գինը 20 կոպ.

Ծախվում է գրավաճառների մօտ:

(օ.մ.) 722. 6—2

ՔԵԼԲԷՆԴ

գիւղի համար (Գեօքչայի գ., Շամախու վիճակ) ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է

ՄԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

տեղական միդասեան ծխ. դպրոցում բոլոր առարկաներից դասաւանդելու համար: Ռոճիկ 400 ր., բնակարան, վառելիք և ծառայ: Դիմել «Մշակի» խմբագրութիւն՝ Ս. Եսայեանին: 725. 2—2

ԳԻՐԴ

գիւղի (Գեօքչայի գ., Շամախու վիճակ) ծխ. դպրոցի համար

Հ Ա Ր Կ Ա Ւ Ո Ր Է

ՄԻ ՎԱՐԺՈՒՀԻ

ռուսերէն լեզուի և կարուձևի համար: Ռոճիկ 400 րուբլի, բնակարան, վառելիք և ծառայ: Դիմել «Մշակի» խմբագրութիւն՝ Ս. Եսայեանին: 724. 2—2

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉ. ԸՆԿ.
ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ և ուղարկվեց բոլոր բաժանորդներին

„ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ“

№ 1-ին գիրքը՝ ԴԱՆՈՒՆՑԻՕՅԻ «ՋԻՕԿՕՆԴԱ» ողբերգութիւն հինգ արարուած, թարգմ. Ս. Ցակովբեանի: Հատով գինն է—15 կոպ.
Վեց ամսեայ բաժնեգինն է 1 ր. 80 կ.:
Դիմել Թիֆլիսի բոլոր գրավաճառներին և Ընկերութեան գաւառական գործակալներին:
Պահեստը Ընկերութեան մօտ՝ Тифлисъ; Кавказское Арм. Изд. О-во, Бебут. 25.

(ու.) 721. 2—2

ՄԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ,

որը ծառայել է Թիֆլիսի բանկային հաստատութիւններից մէկում 20 տարուց աւելի, ՓՆՏՐՈՒՄ Է ՊԱՇՏՕՆ: Կարող է ներկայացնել վկայական: Հասցէն՝ Тифл. Гор. Кредитное О-во, директору Татузову.

(հ.ու.) 723. 3—3

Յ. Դաղբաշեանի

ՌՈՒՍԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐ, յարմարեցրած հայ ուսումնարանների կեանքին և ծրագրին, Ա. տարի՝ գինը 25 կոպ., Բ. տարի՝ գինը 40 կոպ.:

ՌՈՒՍ-ՀԱՅ լիակատար բառարան, գինը 8 րուբ.:

ՀԱՅ-ՌՈՒՍ լիակատար բառարան, գինը 6 րուբ.:

Գումարով գնողներին զեղչ:

Բաժանորդագրութիւն Ռուս-Հայ առձեռն բառարանի 2 ր. 50 կ.:

Հանրագիտական բառարանի 8 ր.:

Դիմել՝ А. Дагбашяну. Въ Тифлисъ. Головинскій пр. 12.

(չ. ու. կ.) 717. 9—4

Տ. Մ. Փ Ի Լ Օ Ս Ե Ա Ն Ի

Առևտրական Գիտութիւնների Կուրսերում

Նոր մեթօդով սովորեցվում են

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ, ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ և ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ

ազատ կարդալ, գրել և խօսել կարճ ժամանակվայ ընթացքում տեսական և գործնական պարապմունքների միջոցով, հանրամատչելի վճարով: Կազմակերպվում են հասակաւորներից երեկոյեան խմբեր: Ձօսպօղական Գասըն թացքներ արտասահման գնալ ցանկացողների համար: Մանրամասն տեղեկութիւնները և ընդունելութիւնները կուրսերի գրասենեակում—ամեն օր ժամը 10—12-ը և 4—7-ը: Միխայլօվսկի պր. № 24—4.

(ա.օ.) 643. 0—20

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԵՂԷՆՆԵՐԻ ՊԱՀԵՍՏ

Ինժեներ Ի. Ս. Պօնդօյեվի

Թիֆլիս, Ելիզավետին. փ. № 164, անկիւն Բակինսկայա փ.: Տէլէֆօն № 10—93.

ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ ԿԱՆ

ՑԵՄԵՆՏ ԵՐԿԱԹԷ ԳԵՐԱՆՆԵՐ

ԵՐԿԱԹ—անկիւնի, կաթսայի, բրիֆլէնօյ, տանիքի՝ սև և ցինկով պատած: ԱՍՖԱԼՏ սըզրանեան: ԳՈՒԴՐՕՆ, կրակի դիմացող աղիւս և կաւ: Շինութեան և փուչ ԱՂԻՒՍ, ԿՂՄԻՆՏՐ մարսէյլեան տեսակի և այլ առարկ.: Աղիւսի սեփակ. գործարան Թիֆլիսում: Ամեն տեսակ շինարարական նիւթեղէն. համար տրված պատուէրները կատարվում են շուտափոյթ:

(չ.ու.կ) 617. 50—16

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

Վաճառվում են հետևեալ հրատարակութիւններից

1) ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I	գ. 1 ր. —
2) ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրժինի, I և II հատորներ	1 ր. 50
3) ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի	— 40 կ.
4) ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ.	1 ր. 20 կ.
5) ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արշ. Մխիթարեանի	— 40 կ.
6) ՏՆԱՅԻՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ, բժշկպ. Գ. Բաբեանի	
I հատոր, Բնախօսութիւն եւ անդամազննութիւն	1 ր. —
II » Հիւանդութիւններ (վարակիչ, ներքին, կաշուի), դեղարան,	1 ր. 60 կ.
բառարան	— 15 կ.
7) ԱՐԲԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ	
8) ՋԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանաստեղծութեան, Հ. Առաքելեանի	— 50 կ.
9) ՇԷՔՍՊԻՐ ԵՒ ԻՐ «ՀԱՄԼԷՏ» ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐՆ ՈՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, Պետրոս Ադամեանի	1 ր. —
10) ԲՈՒՇԱՐՋԱՆ ողբացեալ Սրփիար Սրփիարեանի	— 40 կ.
11) ՄԻ ՀՆՁԻՒՆԻՆ ՄԻ ԳԻՐ (վէպագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի	— 20 կ.
12) ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի	— 35 կ.
13) ՃՈՐՏԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՑԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով	— 15 կ.
14) ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, թարգմ. Մ.-ի	— 15 կ.
15) ՃԱՊՕՆԻԱ կամ ծագող Արեգակի երկիրը, Գ. Ի. Շրէյդէրի	— 25 կ.
16) ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի	— 30 կ.
17) ԳԱԼԻԼԷՅԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի	— 25 կ.
18) ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳ ՀԱՆՐԱՊԱՐՏՈՒՑ, Մակ. եպ. Բարխուդարեանի	— 80 կ.

Վերոյիշեալ 19 կտոր գրքերը, որոնց ընդհանուր արժէքն է 11 ր. 60 կ., վաճառվում են հետևեալ պայմաններով:

Նրանք, որոնք կը դիմեն մեզ՝ պահանջելով վերոյիշեալ գրքերից մի-մի օրինակ դրամը կանխիկ ուղարկելով, կը ստանան 30% զեղչ, իսկ նրանք, որոնք վերադիր վճարով կը պահանջեն, այդպիսիներին զեղչ կը լինի միայն 25%.

ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԾԱԽԸ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱ: (6) 50—40

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный